

Дневникъ

(стенографски)

на

XVII-то обикновено Народно събрание Четвърта извънредна сесия

48. заседание

София, понеделникъ, 17 мартъ 1919 г.

(Открито отъ подпрѣдседателя д-ръ И. Момчиловъ въ 4 ч. слѣдъ пладне)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Отъ 243 народни прѣдставители има разписани 173. Има нужното число присѣтствующи.

Обявявамъ заседанието за открито.

(По списъка отсъствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Мехмедъ Джелалъ Абединъ, Георги п. Анастасовъ, Захари Ангеловъ, Щерю Атанасовъ, Иванъ Багаровъ, Христо Божички, Александъръ Ботевъ, Атанасъ Буровъ, Панко Вангеловъ, Йонко Веселиновъ, Христо Гендовичъ, Дѣлчо Георгиевъ, Сѣбо Георгиевъ, Илия Георговъ, Атанасъ Германски, Иванъ Гешовъ, Василь Гулевъ, Димитъръ Джанкардашлийски, д-ръ Димитъръ Димитровъ, Василь Димчевъ, Иванъ Желевъ, Младенъ Златковъ, Сотиръ Календеровъ, Белизаръ Каракашевъ, Миле Каралеевъ, Илия Каратаневъ, Мехмедъ Кемаль, Георги Кирковъ, Василь Коларовъ, Иванъ Колевъ, Иванъ Костовъ, Ангелъ Кундалевъ, Стефанъ Лилковъ, Григоръ Маджунковъ, Стефанъ Манафовъ, Александъръ Механджийски, Данаилъ Моневъ, Начо Начевъ, Димитъръ Недѣлковъ, Никола Ненчовъ, Константинъ Николовъ, Тодоръ Ноевъ, Мано Облаковъ, Стоянъ Омарчевски, Петъръ Панайотовъ, Александъръ Пенчевъ, Еню Петковъ, Венедиктъ Поповъ, Димитъръ Поповъ, Тотю Продановъ, Христо Радойковъ, д-ръ Василь Радославовъ, Георги Стоиловъ, д-ръ Николай Стойчевъ, Пою Табаковъ, Михаилъ Takeвъ, Каменъ Тошевъ, Исмаилъ Хакъбей, Никола Харлаковъ, Хашимъ бей, Никола Хитровъ, Ненко Храновъ, Талатъ х. Хюсеиновъ, Коста Ципорановъ, Панайотъ Чорбаджиевъ, Атанасъ Черневъ, Стоянъ Шиваровъ, х. Махмудъ Шукриевъ, Юрданъ Юрдановъ и Димитъръ Яблански)

Съобщавамъ на Народното събрание, че народниятъ прѣдставитель г. Константинъ Досевъ, по важни домашни причини, моли за 15 дни отпускъ, начиная отъ 19 того. Които сж съгласни да му се разрѣши исканиятъ отпускъ, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Народниятъ прѣдставитель г. Данаилъ Моневъ, по важни домашни причини, моли да му се разрѣши 3-дневенъ отпускъ, считанъ отъ 17 того. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Народниятъ прѣдставитель г. Ангелъ Табаковъ моли да му се разрѣши по болестъ 20-дневенъ отпускъ, начиная отъ 5 того. Праща и медицинско свидѣтелство. Които сж съгласни да му се разрѣши исканиятъ отпускъ, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Народниятъ прѣдставитель г. Захари Ангеловъ моли, по домашни причини, да му се разрѣши 6-дневенъ отпускъ, считанъ отъ 17 того. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Народниятъ прѣдставитель г. Александъръ Механджийски моли да му се разрѣши 5 дни отпускъ. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Народниятъ прѣдставитель г. Ненко Храновъ, по болезнени причини, иска да му се разрѣши 20 дни отпускъ. Прѣдставя и медицинско свидѣтелство отъ д-ръ Стефановъ. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Пловдивскиятъ народенъ прѣдставитель г. Стефанъ Петковъ иска 4-дневенъ отпускъ, начиная отъ 19 того. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Постѣпило е едно питане отъ пловдивския народенъ прѣдставитель г. Стефанъ Петковъ до г. министра на вжтрѣшнитѣ работи. Това питане ще се прати на надлежния министеръ съ молба да отговори, когато бжде готовъ.

Постѣпилъ е отъ Министерството на войната законопроектъ за плащане дневни пари на недемобилизирани войнски чинове и чиновници.

Постѣпилъ е отъ Министерството на вжтрѣшнитѣ работи, отдѣление Дирекция на народното здраве, законопроектъ за борба противъ малариата.

Тѣзи законопроекти ще се раздадатъ на г. г. народнитѣ прѣдставители и ще бждатъ поставени на дневенъ редъ.

Пристѣпие къмъ разглеждане въпроситѣ, поставени на дневенъ редъ.

На пръвъ дневенъ редъ е: разискване по законопроекта за 6/12.

Има думата г. д-ръ Никола Сакаровъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Г. финансовиятъ министеръ съ своето експозе даде поводъ да се откриятъ дебати върху финансовото и икономическо положение на страната слѣдъ войната и такива относително цѣлокупната политика на правителството. Отъ името на нашата група съмъ натоваренъ да развия нашето гледище по повдигнатитѣ въпроси, както и по ония, които ние смѣтаме, че сж належаща необходимостъ за днескашния день. Г. финансовиятъ министеръ се помжчи да бжде точенъ и изчерпателенъ, за да даде една картина възможно точна за дѣйствителното финансово положение на държавата, респективно за нейнитѣ днешни задѣлжения. При все това, както ще видите, неговата точностъ тѣрпи голѣми празнини и близо на около 20% отъ размѣра на посочения отъ него дългъ ще се различаватъ моитѣ съображения и моитѣ данни, съ което картината за грозното финансово положение ще бжде още по-сгжстена и, слѣдователно, задачитѣ, които прѣдстоятъ на България, толкова по-мжчни за разрѣшение.

Азъ ще искамъ да се спра най-напрѣдъ върху това, което той ни каза въ своето експозе, и сетнѣ ще отида по-нататъкъ — върху оная политика на правителството, която то следва и която въ дѣйствителностъ трѣбвало би да слѣдва по нашето разбиране.

Г. финансовиятъ министъръ подчерта на първо мѣсто, че той не може да прѣдстави бюджетъ цѣлостенъ за финансовата година, отъ 1 априлъ 1919 г. до 1 априлъ 1920 г., защото имало да се рѣшаватъ много въпроси и тѣхното разрѣшение изисквало много врѣме, а, отъ друга страна, това врѣме щѣло да бѣде кратко по отношение на 3-мѣсеченъ бюджетъ, на 3/12, каквито на два пѣти иска, или всичко иска 6/12, като прѣдполага, че Народното събрание въ сегашния му видъ ще има да рѣшава тия голѣми въпроси и че това Народно събрание, слѣдователно, не трѣбвало да бѣде свиквано и занимавано съ такива въпроси въ скорошно врѣме, значи, слѣдъ 3 мѣсеца, а било желателно правителството да има единъ бюджетъ отъ 6 мѣсеца, та да може да рѣшава сетнѣ новия бюджетъ, ако му потребва такъвъ по-късно. Още отъ тукъ ще видите една голѣма разлика между това, което азъ имамъ да кажа, и това, което казва г. финансовиятъ министъръ.

Г. г. народни прѣдставители! Една отъ първитѣ задачи на България за днеска е минута по-рано да се справи съ настоящето Народно събрание, на което по никой начинъ не трѣбва да се възлагатъ задачи, които би трѣбвало да разрѣши българскиятъ народъ, който далечъ не се е произнесълъ съ своята воля върху бѣдащето, както той мисли, на България. Ако има една голѣма дистанция въ нѣщо, то е, прѣди всичко, между това, което днескашното Народно събрание прѣдставлява, и това, което българскиятъ народъ въ дѣйствителностъ мисли. Народното събрание, слѣдъ изтичане на мандата му, далечъ вече не отговаря на ония нужди, които е имало да удовлетвори при избирането му прѣди 5 пълни години, и особено прѣди 5 години на войни, и то нещастни, катастрофални за България. Въ всѣки случай, азъ искамъ да констатирамъ това, защото г. финансовиятъ министъръ излѣзе отъ това съображение, за да обясни и оправдае защо се явява съ 6-мѣсеченъ бюджетъ, а не съ 3-мѣсеченъ, както, още повече, защо не съ такъвъ за цѣлата година. Когато прѣзъ декемврий разрѣждахме добавъчното възнаграждение на държавнитѣ служители и прѣдъ насъ прѣдстояха 3 нови мѣсеца, отъ януарий до априлъ т. г., и когато се прокарваше законътъ на г. Ляпчева за промѣната на началото и края на финансовата ни година, което е вече свършенъ фактъ, и която промѣна е съобразена съ стопанскитѣ изисквания на българския животъ, тогава се вѣрваше, че правителството ще бѣде въ положение до края на м. мартъ да се яви съ единъ бюджетъ цѣлостенъ, за цѣлата година. Азъ лично пледирахъ за такъвъ бюджетъ и нѣщо повече — начертахъ отъ името на нашата група ония въпроси, които правителството ще трѣбва да разрѣши въ течение на 3-тѣ мѣсеца и които въпроси, прѣди всичко, при това положение, въ което се намира днесъ България, се свеждаха къмъ разрѣшение на коренната реформа за армията и сѣщеврѣменно на общата реформа за чиновническия въпросъ, който играе такава голѣма роля въ нашия бюджетъ, че можемъ да го наречемъ половина на нашия бюджетъ. Нищо отъ това, което тогава прѣдполагахме и за което пледирахме; днесъ не е фактъ. Напротивъ, г. финансовиятъ министъръ се е счелъ не въ положение да прѣдстави цѣлостенъ бюджетъ, защото мисли, че стопанскитѣ условия на България още не сж се промѣнили сѣществено и особено нови политически условия не сж настанили, при които той да можѣ мирно и спокойно да направи такъвъ бюджетъ. Азъ съмъ съгласенъ, че изобщо да се прокаратъ всички реформи, финансови и икономически, които сж потребни, не ще може да стане въ нѣколко мѣсеци, но може да се постави началото на частъ отъ тѣзи реформи, да се започне проучването и подготвянето на материалитѣ завсички тия реформи и особено на реформата по чиновническия въпросъ. За тази реформа г. министърътъ на финанситѣ е ималъ врѣме, и при една добра воля и използване на материалитѣ на миналото, които ги има още прѣди 10 години, събрани отъ една специална комисия, избрана отъ Народното събрание, за изработване щатове по всички вѣдомства, плусъ това, което е ново оттогава насамъ въ България, това можеше да стане. Азъ мисля, че г. финансовиятъ министъръ се е отдалечилъ отъ своята задача и вмѣсто да се погрижи да ни прѣдстави поне реформата по чиновническия въпросъ, той машинално ни прѣдставя дванадесетини отъ бюджета на 1918 г., който бюджетъ не е на това правителство, нито пъкъ отговаря на нарастващитѣ нужди на днешния день и близкото бѣдаше. Г. финансовиятъ министъръ ни каза още, че единственото, което правителството е могло да направи, е било да поиска въ приходитѣ и въ разходитѣ из-

вѣстни увеличения, които, обаче, носятъ характеръ на механически увеличения — тукъ два пѣти, тукъ 50%, тамъ 3 пѣти, както при непромѣняне на цѣлата данѣчна система и при непромѣняне на разходитѣ на държавата би се наложило, вървейки по инерция, едно движение отъ страна на г. финансовия министъръ да копира онова, което дѣйствително и днесъ остава тѣй лошо, както бѣше тогава, когато се създаваше, и противъ което наврѣмето се борихме, протестирахме и искахме да бѣде прѣмахнато. Сѣщо и сегашниятъ финансовъ министъръ е възприелъ при ликвидационното врѣме една такава безсистемностъ, каквато ние познаваме прѣзъ 5-тѣ години, изтекли въ война. Той ни казва, че правителството при все това трѣбвало да заправи нѣщо относително положението на държавнитѣ служители. Наистина, въ чл. чл. 4 и 5 на проекта за 6/12 отъ бюджета на 1918 г. този въпросъ се урежда по единъ начинъ, който сте чели. Наистина, има едно старание отъ страна на Министерския съвѣтъ да се даде едно възможно по-голѣмо увеличение — подъ формата на добавъчно възнаграждение, като и подъ формата на процентно увеличение — на заплатитѣ на държавнитѣ служители, подъ които се разбиратъ чиновницитѣ, служащитѣ и държавнитѣ работници. Обаче азъ трѣбва да кажа, че нуждитѣ, както сж нарастнали въ течение на зимата и при онази скѣпотия въ това врѣме, която ние знаемъ и която ръководи г. финансовиятъ министъръ, не сж напълно удовлетворени отъ така прѣдложена проектъ. Азъ ще кажа, че аги увеличенията, които се правятъ въ този проектъ, бѣдатъ удвоени, даже утроени, пакъ не ще бѣдатъ съответни на дѣйствителнитѣ нужди прѣзъ това врѣме. Но азъ ще ви кажа още, че даже нуждитѣ, които непрѣмѣнно е трѣбвало да бѣдатъ задоволени — задължения, облѣкло, обувки, храна и пр. — не сж задоволени. Г. финансовиятъ министъръ каза, че увеличенията, които тукъ се прѣдвиждатъ, съставляватъ една сума отъ 194 милиона — 43 милиона лева за половинъ годишнитѣ заплати и 151 милиона за добавъчното възнаграждение — сума, която сама по себе си, спрѣмо българския бюджетъ въ миналото, не е малка, а е много голѣма. Въ всѣки случай, тя не отговаря на голѣмината на нуждитѣ, които има да се удовлетворяватъ отъ държавнитѣ служители при най-скромненъ начинъ на сѣществуване. На базата, върху която е стѣпилъ г. финансовиятъ министъръ и правителството, трѣбва да се направятъ най-малко нѣкои допълнения, които азъ отъ името на нашата група ще направя и които ще ви прочета, за да бѣде обхваната поне цѣлата онази маса отъ държавни служители, която е била въ течението на войната въ едно или друго отношение съ държавата, и по този начинъ да се приближи повече къмъ една относителна справедливостъ, понеже абсолютна такава нѣма и не може да има, и, приближени къмъ тази относителна справедливостъ, да удовлетвори по-добре самитѣ нужди. На тѣзи прѣдложения, които ще направя по чл. 4, мѣстото имъ е при второто четене на проекта, ако не биха били възприети отъ комисията, което азъ не вѣрвамъ. Азъ мисля, че тѣ ще бѣдатъ възприети отъ комисията и не ще има нужда да ги прѣдлагамъ въ пленума при второто четене на проекта.

Въ чл. 4 се рѣшава въпросътъ за добавъчното възнаграждение и заплатитѣ на държавнитѣ служители, при основата, която сѣществува въ бюджета за 1918 г., въ слѣдующитѣ три направления. На първо мѣсто, Министерскиятъ съвѣтъ смѣта, че добавъчното възнаграждение, което Народното събрание гласува на 20 декемврий м. г. въ увеличенъ размѣръ, и то значително спрѣмо миналия, е недостатъчно спрѣмо нуждитѣ на настоящето и че това добавъчно възнаграждение трѣбва, по силата на скѣпотията и стопанскитѣ условия въобще на страната, да продължава да се дава до момента, докогато ще настане едно облекчение. По моемо мнѣние, този моментъ нѣма да настѣпи. Нѣма да настѣпи не заради това, че нѣма да стане подобрѣние подиръ нѣколко мѣсеца въ положението на държавата или въ начина на живѣне на държавнитѣ служители, въобще на народа, но заради това, защото България, както и никоя друга страна въ свѣта, нѣма да се повърне при онова състояние прѣди войната, когато условията на живота бѣха най-малко три пѣти, четири пѣти по-благоприятни, отколкото биха били условията на живота при тѣй очаквания нормаленъ редъ на нѣщата отъ всички. При такива обстоятелства отъ това постановление на проекта, Народното събрание, бѣдаше и настояще, не би могло да се отклони по простата причина, че то ще трѣбва да прѣвърне този родъ възнаграждение въ форма на заплата въ бѣдащия бюджетъ, щомъ държавата иска да има служители честни, добросвѣстни, трудящи се, които да вършатъ работа, да не крадатъ, да не вършатъ безобразия. На второ мѣсто, този членъ постановява, че отъ 1 априлъ 1919 г. се дава на

държавните служители по 20% увеличение, и то не само върху тяхната заплата, а върху заплатата плюс добавъчното възнаграждение. Както знаете, добавъчното възнаграждение се дава съобразно със семейното положение на държавните служители и има за цел да удовлетвори не културните нужди на чиновника или ония нужди, които бихме могли да наречем днес луксозни, защото и дребният, и едрият чиновник сж поставени еднакво на пазара, да не могат да намърят нищо, да плащат скъпо и да бъдат лишени от всичко. Затова тѣ би трѣбвало да получат едно възнаграждение възможно най-големо съобразно съ тяхното семейно положение. Това добавъчно възнаграждение въ сравнение съ заплатата на държавния служител е нѣкъдѣ два пѣти, нѣкъдѣ $2\frac{1}{2}$ пѣти, нѣкъдѣ 3 пѣти по-големо, въ зависимост от броя на членовете въ семейството. Но колкото да е наглед добавъчното възнаграждение номинално големо, фактически то се изпарява при непроменитѣ условия на живота, при увеличаващата се скъпостта, вслѣдствие на други причини, по които ще се повърна, когато ще говоря по цѣлата политика на правителството, особено по прѣхраната, и които условия изглежда, че ще продължат въ по-лош темп прѣз прѣходното врѣме, отколкото прѣз самата война. Но тукъ има една несправедливост. Азъ считамъ, че изобщо пледираният наврѣмето принципъ на пропорционалността нѣма вече това значение на справедливост, не се приближава толкова много къмъ справедливостта, колкото се е мислило въ началото, когато този принципъ е прокарванъ, било въ единъ данѣкъ, било въ единъ разходъ, било въ каквѣто и да е приходъ. Затова азъ считамъ, че увеличението не трѣбва да става механически съ 20% на всички безъ разлика, а трѣбва да се направи по една градация отъ три степени или най-малко отъ двѣ, при които държавните служители, които получаватъ до 200 л., да получатъ едно увеличение отъ 30%, а държавните служители, които получаватъ надъ 200 л., да получатъ 20% увеличение. Наистина, това ще хвърли по-големъ сума въ държавния бюджетъ по простата причина, че броятъ на дребните държавни служители е по-големъ, отколкото на едриѣ. Ако увеличението бѣде съ еднакъвъ процентъ, то ще даде на по-големите държавни служители по-големъ сума и по този начинъ ще се яви фаворизация, която въ дадения случай нѣма да отговаря на желанията на Министерския съветъ, да удовлетвори чисто материалнитѣ и обикновени нужди на държавния служител и неговото семейство. Азъ даже бихъ приелъ една друга градация отъ три степени, но считамъ най-възможна градация отъ двѣ степени — до 2.400 л. и надъ 2.400 л. Подробноститѣ по този въпросъ ще бъдатъ прѣдметъ на разискване въ комисията и по-нататѣкъ, ако стане потрѣбно, при второто четене.

По-нататѣкъ законопроектѣтъ дава една сума на държавните служители, които не сж били въ положението на милитаризирани и получаващи дневни пари въ увеличенъ размѣръ, равна на половината отъ годишната имъ заплата, и то по слѣдната заплата, а не тази, която сж получавали въ 1915 г. Цѣлта, която се гони, е да може съ тази значителна сума въ рѣка държавниятъ служител да покрие нѣкое свое направено задължение прѣз зимата, когато трѣбваше да харчи много за отопление и освѣтление, което е отъ големо значение, ако не въ София, то въ другитѣ градове на България, прѣдъ видъ липсата на газъ. И въ дадения случай се застава на една база несправедлива, понеже ще бъдатъ дадени по-големи суми на тия чиновници, които получаватъ по-големи заплати. На това основание нашата група счита, че ще се приближимъ къмъ справедливостта и въ този случай, когато се приеме една максимална и една минимална сума, която трѣбва да получатъ държавните служители, не получили дневни пари въ увеличенъ размѣръ, като тази минимална сума се приближава къмъ онази годишна заплата, която получаватъ голѣмиятъ брой държавни служители — 1.200 л. Азъ прѣдлагамъ държавните служители, които получаватъ заплата до 2.400 л., да получатъ 1.200 л. възнаграждение, а тѣзи, които получаватъ надъ 2.400 л., да не получатъ повече отъ 1.500 л. Тази сума не се дава, защото чиновницитѣ иматъ придобито право, а вслѣдствие на условията, при които се намиратъ държавните служители, вслѣдствие на това, че държавата желае да запази на тяхнитѣ постове всички добри служители, най-вече народнитѣ учители, които получаватъ 85—100—120 л., което отговаря на 1.440 л. годишно. Така сжщо ще бъдатъ удовлетворени и всички дребни държавни служители въ другитѣ вѣдомства, които сж най-много отъ категорията на неполучилитѣ дневни пари въ увеличенъ размѣръ. По този начинъ ще бъдатъ фаворизирани онѣзи, които получаватъ по-малко отъ 1.200 л., каквито, за жалостъ, има въ държавния бюджетъ, както и тѣзи, които получаватъ 1.200 л. и надъ 1.200 л. до 2.400 л. Обаче тѣзи,

които получаватъ надъ 3.000 л. и които биха получили за половинъ година, споредъ заплатата си, било 2.000 л., било 2.500, 3.000 или 4.000 л., въ която категория ще влѣзатъ по-големитѣ чиновци отъ армията и по-големитѣ държавни служители отъ другитѣ вѣдомства, тѣ да не могатъ да получатъ по никакъвъ начинъ повече отъ 1.500 л., и тогава отъ спестената отъ тѣхъ сума да се даде компенсация на по-дребнитѣ, а останалата малка сума, която е потрѣбна, да се допълни отъ държавата. По този начинъ ние ще имаме една по-голема справедливостъ, ще бъдатъ удовлетворени нуждитѣ много по-добрѣ, отколкото сега. И наистина, държавата ще плати една сума отъ 8—10 милиона повече, но въ всѣки случай ще даде на своитѣ служители поне по хиляда франка, за да си платятъ нѣкой малѣкъ дългъ, да си купятъ 2 метра дърва, единъ костюмъ дрехи или единъ чифтъ обуца, които нѣща знаете каква цѣна иматъ, било за едно дѣте или за единъ възрастенъ членъ на семейството. По този начинъ ще бѣдемъ сѣ върху базата на бюджетпроекта, понеже тази база е възприета отъ правителството, и върху нея база смѣтамъ, че това, което говоря, ще бѣде възприето отъ финансовия министъръ и отъ Камарата, като по-справедливо, и ще бѣде по-големо задоволението на нуждитѣ на държавните служители.

Къмъ това, обаче, напомнямъ, че Министерскиятъ съветъ е турилъ една база: взема се 1 ноември 1918 г. като дата, отъ която да се простре правото на държавните служители за тѣзи прѣимущества. Тази дата разбирамъ, че е избрана, защото тя е датата на увеличение добавъчното възнаграждение по закона отъ 20 декември с. г., и то има смисълъ, понеже дотогава положението на държавните служители бѣше съвсѣмъ друго, много по-мизерно, категорично на семействата бѣха други, размѣритѣ на добавъчното възнаграждение бѣха други, па и начинътъ на живота бѣше другъ — тѣкмо въ началото на зимата, която още повече усложни положението. Въ тази база има единъ мораленъ въпросъ, че „уволненитѣ — както е казано по-долу въ забѣлѣжката — по искане на съдебнитѣ власти не се ползватъ съ това право“. Естествено нѣщо; ако държавниятъ служител е злоупотрѣбилъ съ своето положение, ако е отишълъ въ затвора, ако е наказанъ, безъ да е билъ лишень отъ граждански и политически права — нѣкое по-малко наказание му е било наложено — или ако изобщо се е провинилъ по своята служба и е уволненъ като такъвъ, нѣма никакво съмнѣние, че той, който не е въ служба на държавата, който нѣма да ѝ бѣде нуженъ, който е билъ даже врѣденъ докато е билъ на служба, той не може да получи нищо. Сжщото е и за ония държавни служители, които слѣдъ 1 ноември не сж такива, а сж напуснали по свое желание и сж станали вече, напр., търговци. Такива има много. Има много голѣми крадци, които напуснаха държавната банка и държавнитѣ учрѣждения и станаха банкери и търговци, сами или съ компания, и тѣзи хора, които много сполучливо крадоха прѣзъ цѣлата война, които злоупотрѣбяха съ своето положение въ интенданствата, въ други военни части, въ разни военни магазини или въ цивилни учрѣждения, всички тѣзи чиновници, които сж дадени подъ сѣдъ или сж напуснали доброволно, като сж казали, че не желаятъ да служатъ вече, понеже много евтино се плаща, тѣзи хора, които не се плащатъ днесъ отъ държавата и нѣматъ нищо общо съ нея, разумѣва се, не могатъ да бъдатъ фаворизирани отъ държавата днесъ, когато тя дава пари на своитѣ чиновници съ цѣлъ да се помогне на нуждата, да бъдатъ чиновницитѣ по-спокойни и да гледатъ своята работа. Сжщото е и за онѣзи, които сж били уволнени въ интереса на службата. Провѣрихъ, броятъ имъ не е много голѣмъ, но и тѣ трѣбва да отидатъ въ тази категория. За съжаление е, обаче, ако държавни чиновници сж уволнени по съображения на партизанѣтъкъ, несправедливо значи. Такива хора, които могатъ да спорятъ за своето уволнение, не могатъ да иматъ право на това възнаграждение, понеже то не е право на миналото, а е право на сегашното състояние на нѣщата. Азъ бихъ съжалявалъ за такива, колкото и малѣкъ да е тѣхниятъ брой. Въ всѣки случай, въ тѣй постановя въпросъ ще се крие едно по-добро уясняване, едно по-добро класифициране на чиновницитѣ, слѣдователно, едно по-правилно даване на самитѣ помощи, на срѣдствата, които имъ сж потрѣбни. Слѣдъ това вече е казано: които сж назначени слѣдъ тази дата или които сж прѣназначени — такива сжщо има много — тѣ получаватъ възнаграждение, като за врѣмето, прѣзъ което не сж били такива, ще се приспадне съответната частъ. Това се разбира само по себе си.

Пакъ за тази справедливостъ, за която азъ говоря, смѣтамъ, че трѣбва да се направи едно пояснение именно въ този смисълъ: послѣдната алинея на чл. 4, въ която се говори, че се дава половина отъ послѣдната годишна ре-

довна заплата, да се каже изрично, че съ това право се ползват и онѣзи държавни служители, които прѣз врѣме на войната сѣ получавали дневни пари въ увеличенъ размѣръ като долни чинове, като подофицери, фелдфебели и офицерски кандидати. Защото, г-да, казано е, че който е получавалъ увеличенъ размѣръ дневни, не се ползува сега отъ тази прибавка. Не е билъ чиновникъ, а е билъ подофицеръ, или фелдфебелъ, или офицерски кандидатъ и е получавалъ увеличенъ размѣръ дневни, но той трѣбва непрѣмѣнно да получи сега, особено когато възнаграждението му ще отговаря на много по-голяма сума отъ тази, която е получилъ тогава. Тогава ако е билъ, напр., офицерски кандидатъ, е получавалъ увеличени дневни пари въ единъ нищоженъ размѣръ, който съвсѣмъ не е равенъ на този на офицеритѣ, които сѣ сравнително по-облагодиятствувани въ момента, въ който сѣ прѣдпочели дневнитѣ отъ военното вѣдомство и заплатата отъ своето вѣдомство или дневнитѣ и заплатата отъ своето вѣдомство. Туй трѣбва да се поясни, понеже, както е въ текста, страхъ ме е, че нѣма да се практикува по този начинъ, даже ако така се е мислило въ Министерския съвѣтъ.

Друга една точка къмъ сѣция въпросъ ще бѣде въ края на сѣщата алинея, където могатъ да попаднатъ такива държавни служители, които сѣ получавали дневни пари въ увеличенъ размѣръ, напр., отъ началото на войната до едно врѣме, когато сѣ били, да речемъ, на фронта, или пъкъ послѣ, къмъ края на войната, когато сѣ пратени на фронта, или пъкъ помежду, когато сѣ били на фронта. Понеже у тѣхъ се комбиниратъ дневнитѣ пари въ увеличенъ размѣръ съ дневнитѣ пари въ обикновенъ размѣръ, тѣ, за справедливостъ, трѣбва да получатъ такава сума, като отъ нея се спаднатъ съотвѣтно получаванитѣ дневни пари за врѣмето, прѣзъ което сѣ получавали такива, за да не излѣзе, че сѣ двойно фаворизирани, като сѣ получавали като офицери и като граждански чиновници. И трета точка по сѣщата тази алинея сѣмъ образувалъ въ свръзка съ непълнотата на чл. 4 отъ проекта, а именно: държавнитѣ служители, които по професия сѣ такива и сѣ уволнени поради болестъ или закриване на длъжностъ и пр. и сѣ назначени наново на сѣщата или друга нѣкоя длъжностъ, получаватъ една прибавка, равна на половинъ редовна годишна заплата, каквато сѣ получавали въ деня на уволнението имъ, като се намали тя съ съотвѣтната сума за врѣмето, прѣзъ което тѣ не сѣ били чиновници. Тѣй щото, това е трета категория отъ държавни служители. Тѣ сѣ били уволнени до 1 ноемврий, отиватъ си, обаче тѣ сѣ били уволнени по причина на болестъ, закриване на длъжностъ и пр., нѣма провинение, биватъ наново назначавани на сѣщата или нова длъжностъ. Такива хора иматъ право да получатъ съотвѣтна частъ, но за да не би да получатъ за врѣмето, прѣзъ което не сѣ получавали заплата, това врѣме ще бѣде спаднато и ще получатъ само за останалото врѣме, когато сѣ работили.

За да изчерпя този пунктъ отъ моята рѣчь, азъ искамъ да отнеса това нѣщо и къмъ нѣколко членове на законопроектъ относително пенсионеритѣ, било пенсионеритѣ по гражданското вѣдомство, било пенсионеритѣ-инвалиди отъ разнитѣ категории, защото и тамъ г. финансовиятъ министъръ е направилъ едно добро нѣщо, като е прѣвидѣлъ съотвѣтно увеличение, равно на увеличението отъ 20% върху заплатитѣ, възнаграждението на държавнитѣ служители. Наистина, тукъ има единъ въпросъ за сумитѣ, които се получаватъ отъ държавата, както и за сумитѣ на пенсионеритѣ, които се получаватъ отъ пенсионеритѣ фондове. И въ двата случая, единъжъ държавата възприела да дава увеличение на пенсиятъ съ извѣстенъ процентъ, пакъ трѣбва да стѣпимъ на онази база, която ви казахъ за държавнитѣ служители, пакъ пенсиятъ, който сѣ въ размѣръ до 100 л. мѣсечно, да иматъ увеличение съ 30%, а който надминаватъ тази сума, да иматъ увеличение съ 20%, и то на сѣщитѣ основания — понеже въ дадения случай името му е пенсия, но се касае за единствения приходъ, ако пенсионерътъ отъ това само живѣе — при ограничението, което дава г. министърътъ на финанситѣ, 400 л. мѣсечно, което бѣше по-рано 3.600 л. годишно или 300 л. мѣсечно. И въ таквъ случай, пакъ на сѣщитѣ основания, пакъ въ кръга на доброто стопанисване, въ кръга на справедливостъ, да се прѣредактиратъ съотвѣтствующитѣ членове въ смисъла, който ви казахъ.

Г-да! Този пунктъ го извадихъ нарочно отъ разходитѣ, за да мога да мина сега къмъ цѣлата работа на разходитѣ и приходитѣ, както и къмъ цѣлата политика на правителството, понеже той е кардиналниятъ въпросъ, собствено то е голѣмото измѣнение въ бюджета на 1918 г., което измѣнение се внася чрѣзъ тѣзи 6-мѣсечни дванадесетини. Сумата, която въ дадения случай ще бѣде по-

трѣбна, е наистина значителна. Азъ не ще да откажа, че сумата, която тукъ г. финансовиятъ министъръ е прѣдъявилъ, е вече една сума, която е равна почти на сумитѣ на нашия редовенъ бюджетъ отъ прѣди войната. Само онова, което е потрѣбно да се даде за шестъ мѣсеца като добавъчно възнаграждение на държавнитѣ служители съ увеличението отъ 20%, което дава г. финансовиятъ министъръ, е вече близо до сумата на нашия редовенъ разходенъ бюджетъ отъ 1911 г., къмъ който ще прѣмина подиръ малко, за да покажа голѣмото опростяване, въ което се намира България днесъ, и че всички тѣзи мѣроприятия, които сега се прѣдприематъ, и тѣзи дори, които ние ви прѣпорѣчваме, иматъ едно палиативно значение и, второ — което е най-важното — нищо не цѣрятъ отъ голѣмитѣ, неизцѣрпимитѣ рани, които войната е открила въ нашия бюджетъ, въ нашето държавно финансово стопанство и въ народното ни стопанство изобщо.

Слѣдъ това азъ трѣбва да кажа, че картината, която начерта г. финансовиятъ министъръ онзи день, не бѣше непозната на Народното събрание. Нѣколко пѣти при разглеждането на бюджета, откогато се обяви войната или, по-право, откогато България се намѣси въ нея, отъ това мѣсто отъ името на нашата група сѣмъ ималъ случай да говоря за това, което трѣбваше да стане своєврѣменно, за да бѣде намалено нещастieto отъ войната за финанситѣ на държавата, за бюджета ѝ и за народното стопанство, както сѣщото е правено и отъ други, било въ сѣщата смисълъ, било съ извѣстно отклонение. И тѣзи прѣдвиждания, които правѣхме въ течение на петъ години, за голѣмо нещастие на България, днесъ сѣ сбѣднати. Азъ бихъ прѣдпочелъ, г-да, всичкитѣ наши опасения, всичкитѣ наши изявления въ течение на тия петъ години да излѣзѣха фалшиви, нашето пророчуване да нѣмаше никакво значение, стига положението на България да не бѣше това, което е днесъ, и което е днесъ такава не само защото България военно е капитулирала, но защото войната носѣше това опростяване съ себе си. Защото ние прѣдчувствувахме и прѣдвиждахме, било по аналогия на други врѣмена у насъ, както бѣше прѣзъ балканската война, било по аналогия на други народи, които сѣ били въ подобно положение, било най-сетѣ съ огледъ на нашитѣ народно-стопански сили и на нашитѣ държавни финансии, че ние ще изпаднеме въ единъ пѣтъ, отъ който изходъ нѣма да има. И днесъ вече, когато г. финансовиятъ министъръ дохожда да ви каже, че държавниятъ дългъ достига 10 милиарда лева, азъ трѣбва да ви кажа, че въ 1917 г. сумата 2¹/₂ милиарда я прѣдвидѣхме отъ тази трибуна. Имаше г. г. народни прѣдставители, които се смѣха на това и които се провикваха: „Какво отъ това? Че може ли война безъ дългове, че може ли война безъ разходи, че може ли война безъ задължения?“ Но не е само това, г. г. народни прѣдставители. Че война безъ дългове не може, това го знаятъ и бабитѣ, че война безъ разходи не може, това го знаятъ и дѣцата. Въпросътъ бѣше най-напрѣдъ да не се изпада въ туй положение да се правятъ дългове и, второ, че слѣдъ като се започна тази политика вече, такава хаотично състояние бѣше настанало, че днешниятъ ликвидационенъ финансовъ министъръ не е въ положение да ви каже колко задължения имаме, особено и на първо мѣсто, колко задължения имаме, които произхождатъ отъ Военното министерство, отъ военното дѣло. Той тукъ ви цитира нѣколко цифри относително нашитѣ задължения къмъ Германия и Австро-Унгария, които, обаче, не отговарятъ на истината — ще ви кажа защо. Това се дължи на факта, че въ течение на цѣлата война до послѣдния моментъ не се установи едно правилно отношение между насъ и нашитѣ тогавашни съюзници въ смѣткитѣ, въ това, което тѣ даватъ, върху цѣнитѣ, върху размѣритѣ, върху общата сума, върху начина на изплащането, върху общитѣ задължения, и се достигна до едно положение напълно хаотично. И днесъ азъ ще ви кажа, че 10-тѣ милиарда дългъ на държавата по смѣтката на г. финансовия министъръ не сѣ въ сѣщностъ 10 милиарда, тѣ сѣ по неговата смѣтка точно 12 милиарда. Защо? Защото г. министърътъ на финанситѣ туря въ своята смѣтка 2¹/₂ милиарда лева като сума, която прѣдставлява капитализираната сума на 150-тѣ милиона годишно, които ще се плащатъ за инвалидни пенсии; и понеже тази капитализирана сума ще бѣде за плащане, той я прибавя къмъ дълга отъ 7¹/₂ милиарда лева, та става всичко 10 милиарда. Не е така: щомъ речемъ да прѣсмѣтнемъ сумата, която ще плащаме за инвалидни пенсии, която нѣма да бѣде по-малка отъ 150 милиона лева, и то при размѣра на пенсиятъ въ досегашния законъ, които пенсии сами по себе си, ако и толкова пѣти увеличавани, сѣ нищожни за инвалиднитѣ пенсионери, и щомъ като ре-

чем тази сума да я капитализираме, ще получимъ 2½ милиарда лева; но тогава ще трѣбва да я прибавимъ не къмъ 7½ милиарда, а къмъ 9½ милиарда, защото дългътъ на България безъ капитализираната сума на годишното плащане на инвалиднитѣ и други пенсии е вече 9½ милиарда лева. Тази грѣшка е направена отъ финансовия министъръ по една много проста причина: той е смѣсилъ ефективнитѣ задължения съ номиналнитѣ. Г. финансовият министъръ забравилъ, че ние имаме консолидиранъ дългъ едва 600 милиона лева, а останалитѣ 7 милиарда лева, които той е ималъ прѣдъ видъ, сѣ суми по свръхсмѣтнитѣ кредити въ врѣме на войнитѣ, суми по задължения къмъ Германия относително мунципалитѣ, суми по задължения къмъ Германия относително даванитѣ отъ нея на България аванси по 50 милиона лева мѣсечно, достигнали до 1.350.000.000 л. Това сѣ, прочее, сумитѣ, които сега иматъ значение само на ефективно задължение, а това задължение трѣбва да се прѣвърне на номинално, на консолидиранъ дългъ, което веднага, при най-благоприятнитѣ условия на пазара, при най-хубавитѣ перспективи на утрѣшния день, даже ако и въ Парижъ не бѣха толкова бѣсни противъ България, а бѣха много благоразположени, пакъ щѣше да се качи съ 20%. Г. финансовият министъръ ще трѣбва да се съгласи, че тази сума ще се качи съ около 2 милиарда и повече, като разлика между номиналния и ефективния дългъ, за да бѣде собствено дългъ на пиящата като заемъ. Ето защо, азъ казвамъ, че неговата смѣтка страда съ 2 пълни милиарда, която отъ 10 милиарда, заедно съ капитализацията на инвалиднитѣ пенсии, става 12 милиарда лева. Това е положението. Азъ, обаче, бихъ опериралъ безъ тази сума за инвалидни пенсии, която бихъ смѣтналъ, че ще бѣде въ бъдещия бюджетъ на държавата, когато ще трѣбва да се търсятъ редовни ресурси, но и безъ да правимъ тази капитализация, ние пакъ бихме стояли на базата 10 милиарда, минусъ половинъ. Слѣдователно, финансовият министъръ, днешенъ и бъдещъ, ще трѣбва да има прѣдъ видъ, че той дължи 10 милиарда лева номиналенъ консолидиранъ дългъ, при това положение, въ което се намира, минусъ капитализираната сума отъ 2½ милиарда, прѣдставляюща годишнитѣ суми на инвалиднитѣ пенсии. Азъ искамъ да излѣзна отъ това положение, г-да, защото трѣбва да знаемъ каква е дѣйствителната картина, за да не ви се виждатъ послѣ смѣли исканията, които трѣбва да се прѣдъявятъ и които трѣбва да се осъществятъ, защото безъ тѣхъ по никакъвъ начинъ не може да се излѣзне отъ това положение. И понеже трѣбва да бждемъ точни върху ресурситѣ, които българският народъ може да има въ всички проявления на неговата стопанска дѣятелностъ — земледѣлие, скотовѣдство, банковъ дѣло, индустрия, търговия, занаяти и работнически трудъ — и понеже същеврѣменно трѣбва да бждемъ точни въ ресурситѣ, които държавата, като стопанство, е въ положение да създаде, е въ положение да експлоатира, е въ положение да донесе за своитѣ бюджети, и понеже, отъ друга страна, трѣбва да държимъ смѣтка за дѣйствителнитѣ условия, при които нацията бюджетъ ще бѣде поставенъ при първата дата на мира, ние, на всички тия основания, трѣбва да излѣземъ отъ истинската картина на положението, за да нѣма илюзии, за да нѣма по никакъвъ начинъ всевъзможни фантазии, които не водятъ къмъ нищо, които могатъ да разгромятъ не само единъ финансовъ министъръ, а много, не само едно правителство, а много, па и цѣлата държава, и цѣлия народъ. Това е, което може да стане. Казвамъ, че само дългътъ безъ инвалиднитѣ пенсии вече гони 10-тѣ милиарда. Ами, г-да, какво значи това нѣщо: 10 милиарда лева дългъ за една държава, която е имала въ 1911 г., пъкъ и въ 1912 г. единъ дългъ консолидиранъ отъ 600 милиона лева, и единъ неконсолидиранъ дългъ отъ 100—120—150 милиона лева, всичко едвамъ ¼ отъ единъ милиардъ? Ами това бѣше половината отъ дълга на велика и богата Франция прѣди войната. Франция прѣди войната имаше дългъ крѣгло 20 милиарда франка, а България сега, слѣдъ войната, една нула по своитѣ ресурси, народо-стопански и държавни, въ сравнение съ една богата и велика Франция има вече половината отъ нейния дългъ отъ тогавашна дата. Буквално е същото и съ Германия отъ прѣди войната. Ами че дълговетѣ на тия велики държави въ войната достигнаха вече хиляда милиарда и голѣмитѣ икономисти не сѣ въ положение да кажатъ какъ да наименоватъ тази цифра, какъ да я напечататъ съ една дума.

Х. И. Поповъ: Въ Франция и Англия сега колко сѣ?

Д-ръ Н. Сакаровъ: Сега ставатъ, казахъ, хиляда милиарда, г. Поповъ, а тогава вкупомъ всички задължения

на цѣла Европа и цѣлия свѣтъ едва бѣха 150 милиарда, и това бѣше астрономическа величина за всички икономисти и финансисти отъ прѣди войната. А България, която въ 1911 г. имаше ресурси всичко 180.000.000 л., г-да, когато цѣлиятъ държавенъ бюджетъ на българската държава за 1911 г. бѣше точно 180.000.000 л., сега има 10 милиарда лева дългъ. 180.000.000 л. е сумата, която ние днесъ трѣбва да плащаме само за инвалидни пенсии, и то при размѣра на сегашния законъ, които сѣ малки, както казахъ. България въ 1915 г., годината, въ която се намѣси въ войната и когато имаше вече дългъ, вслѣдствие на балканската война, 750 милиона, въ 1915 г., казвамъ, дългътъ бѣше около 2 милиарда, а тогава имаше всичко редовенъ бюджетъ 275 милиона лева. Това е всичко. А 275 милиона лева отъ 1915 г., въ сравнение съ днесъ, прѣдставляватъ половината отъ сумата, която е необходима само за лихви за дълговетѣ на България. Имате ли всички прѣдставления по тази материя, какво значи да дойде България, слѣдъ 3 години, въ положението да плаща само за лихви на дълговетѣ си половината отъ оная сума, която тя имаше като ресурси, като приходъ и като разходъ въ 1915 г.? Азъ вземамъ тази сума нарочно, понеже се отнася до разходи непроизводителни, понеже се отнася до разходи, които нѣматъ нищо общо съ народното стопанство, които сѣ неговъ тормозъ, разходи, които го опропастяватъ, които не допускатъ на държавата да се движи, разходи, които я просто спѣватъ не, ами я унищожаватъ, разходи, които я мравятъ ще-не-ще робъ на чужди кредитори, на тукашни, ако щете, даже въ малка степенъ. На тая тема ще говоря послѣ, за да видите какъ трѣбва да се прѣдполагатъ перспективитѣ на скорошното бъдеще по този въпросъ. Но, г-да, ако азъ притуря сумитѣ за погашението на тѣзи дългове при 1% и ако притуря сумитѣ за инвалиднитѣ пенсии, сумата вече гони 700 милиона лева, и тя вече, както виждате, ще надмине три пѣти бюджета отъ 1915 г., а надминава вече четири пѣти бюджета отъ 1911 г. Азъ желая тия суми, тия официални цифри, които всѣка секунда можете да проверите по официалнитѣ бумажки, да бждатъ схванати отъ всѣки единъ народенъ прѣдставителъ, за да се разбере кждѣ сме въ сѣщностъ достигнали слѣдъ опропастенията на войната, защото въ този фокусъ на държавнитѣ финанси и народното стопанство се крие всичко: цѣлостта на България, възможността ѝ да бѣде самостоятелна държава, възможността ѝ да има думата било въ единъ концертъ на Европа, било въ единъ концертъ на Балканския-полуостровъ, било между най-обикновенитѣ свои съсѣди. Но, г-да, така ако продължаваме, ще дойдемъ до едно положение, когато за обикновенитѣ нужди на държавата отъ бъдещитѣ бюджети нататъкъ ще трѣбватъ минимумъ 1.300.000.000 л. разходи. Ами че България имаше отъ освобождението до 1911 г. всичко разходи, въ всички тѣзи 30 и толкова години, едва 1.300.000.000 л.!

И. Кирковъ: Прѣзъ всичкото туй врѣме ли?

Д-ръ Н. Сакаровъ: Да, прѣзъ всичкото туй врѣме. Тя би трѣбвало да има единъ бюджетъ отъ 1.300.000.000 л. Защо? Ето защо: 700 милиона за лихви и погашения и инвалидни пенсии и турямъ 600 милиона за всички други нужди — това е минимумътъ. Отдѣ вземамъ тая сума? Днесъ, г-да, държавниятъ бюджетъ иска за заплатитѣ на държавнитѣ служители крѣгло 150—160 милиона лева. Наистина, държавнитѣ служители днесъ сѣ много въ много вѣдомства. По моего дълбоко убѣждение, единъ ножъ трѣбва да отсѣче въ военното вѣдомство най-малко 2/3 отъ персонала, а въ всички други вѣдомства най-малко ¼, като при това необходимиятъ персоналъ за порасналитѣ нужди — каквото е народното образование, желѣзнопътното и телеграфно дѣло, земледѣлието, скотовѣдството, индустрията — трѣбва да бжде даже увеличенъ, понеже той е много малъкъ. Така щото една реформа, която да изработи щатъ, да квалифицира чиновницитѣ по всички вѣдомства съ огледъ на образование, на практика, на години, съ огледъ необходимоститѣ на труда ще донесе единъ резултатъ, тя ще намали персонала. Същата реформа, обаче, ще има да увеличи въ други вѣдомства персонала за необходимитѣ служби, защото въ техническо отношение тѣ изискватъ и много повече персоналъ. Да допуснемъ, че би послѣдвало едно намаление на 10 хиляди души, на 15 хиляди души. Но това пъкъ, което ще спечелимъ отъ това намаление, ще трѣбва да се вземе за увеличение на заплатитѣ на тѣзи, които оставатъ, понеже каквото и да правимъ, добавѣното възнаграждение въ сегашнитѣ размѣри, което имаме, ще мине непрѣмѣнно въ бъдещитѣ заплати. Азъ прѣдполагамъ, че бъдещитѣ заплати не могатъ да бждатъ по-малки отъ

три пъти увеличени заплатите преди войната — това положение не може да бъде друго — и тогава ще трябва една сума минимумът от 400 милиона лева само за заплати на държавните служители и 700 милиона, които казах по-рано, всичко 1.100.000.000 л.; останалото го вземам за железници, за пощи, за народни училища, за земледелие, за търговия, за индустрия, за труд, за благоустройство, за пътища, за сгради и пр. Аз мисля, че това е, което може да се очисти, като приемем, че се касае само за обикновените разходи годишно, като не говоря за онези суми, които трябва, за да се реставрира старото положение. Как мислите вие: може ли, напр., железниците в България да се реставрират с по-малко от 100—200 милиона лева? Това не може да бъде. Ами ние нямме железници, нямме вагони, нямме материали, нямме подвижен материал, нямме материали за поддържане, нямме материал осветлителен, нямме работници, нямме нищо, следователно, там трябва не 100, и не 200 милиона лева — аз не мога да ги определя — но там ще трябва милиони и милиони суми за ред години за възстановяването на туй стопанство, което е било и което е днес всичката тежест на България. Ами същото ням ли да бъде за пощите? Ами пътищата, междуселски, междуградски, окръжни, държавни и общински, подпомагани от държавата или от учреденията към държавата? Това иска нови суми. Ами училищата? Ами кое училищно здание в България днес не е надминало оная мизерия, която познаваме от по-рано? И без това нямме здания, имаше недостатъчно, държавата прави, общините правиха — не стигаха.

И. Кирков: Училищата сж превърнати въ мъчилища.

Д-ръ Н. Сакаров: Особено сега всички училища сж безъ подове, опропастени, безъ тавани, безъ прозорци, разрушени, падатъ. Всичките болници сж въ туй положение. Военните власти пръв връме на войната опропастиха всичко. Ами всичките градове, техните улици сж също въ туй положение. Всичките техни сгради, благотворителни, държавни, обществени, окръжни тоже. Аз питам: кое какъ ще се реставрира? Не само въ Сърбия, Ромъния и Черна-гора, и въ тези държави, които сж били окупирани, ще трябва да се реставрира — тамъ ще бъде по-лошо наистина — но и въ България, която не беше окупирана формално, но която беше окупирана от българските военни власти; тѣ я мацкаха по същия начинъ, не признаваха ни училища, ни болници, нищо, всичко за военните, и то глупаво използвано.

П. Даскалов: Много далече отидохте, това е демагогия вече.

Д-ръ Н. Сакаров: Няма да Ви отговоря на този въпросъ. — Азъ искамъ да обясня, г-да, че предстоятъ разходи, които идете въ селата, идете въ градовете да ги видите.

П. Даскалов: Франция има за 75 милиарда лева повръди отъ германската окупация. Ние имаме ли такива повръди отъ каквато да е чужда войска?

Д-ръ Н. Сакаров: Нямаме, де. Азъ казахъ, че отъ нашите имаме.

П. Даскалов: Тогава какво?

И. Кирков: Училищата въ селата сж се превърнали на мъчилища: подове няма, стѣни, всичко е изпокъртено, няма никакъв ремонтъ.

П. Даскалов: Азъ чета френски вѣстници, и го четохъ това, французки министъръ въ парламента го казва. А колкото до нашите училища, тѣ и преди войната бѣха, за съжаление, така. Колко училища имаше ние хубави?

Д-ръ Н. Сакаров: Г-да! Азъ не разбирамъ защо става туй прѣкъсване. Най-напрѣдъ, азъ не казахъ, че чужди войски сж направили тия повръди у насъ; азъ казахъ, че нашите войски сж ги направили.

И. Янулов: И германските по-рано, и французките сега.

Д-ръ Н. Сакаров: А ако трябва да кажа размѣра на повръдите, които е направила германската войска въ

България, азъ съмъ напълно съгласенъ, че това не ще да бъде равно на онова, което тя е направила въ Сѣверна Франция или въ Белгия. Азъ имахъ случай да видя лично това, което германската армия е извършила въ Белгия — то е единъ ужасъ, г-да — но то не е предметъ на моето описание сега. Ако трябва да квалифицирамъ какви сж опустошенията, направени въ Франция и Белгия, азъ ще ви заявя, че опустошенията сж звѣрски, безподобни и отъ двѣтъ воюващи страни. Обаче мене не ме интересува какво е направила Франция или Германия; да не мислите, че мене ме интересува Франция или Германия. Опустошенията отъ войната, безъ разлика на държава, сж толкова голѣми и толкова унищожавоущи, че, направени въ една държава, като България, трябва да ни занимаватъ. Нека Франция мисли за своето опропастяване, нека Германия, която най-много сега мацкатъ, да мисли също за своето — за туй ще кажа нѣколко думи къмъ края — азъ говоря за опропастяването, което българските военни власти, въ силата на самата война, въ силата на борбата въ войната, направила върху всичко това, което беше малката българска култура, изразена въ пътища, железници, пощи, училища и болници. Това опропастяване е фактъ, едно опропастяване, на което ние виждаме резултатите, което не само не би било демагогия да се описва, но азъ съмъ тамъ, че не съмъ далъ достатъчни драстични краски, за да се разбере какво е то.

П. Даскалов: Вие не можете да говорите, че българската войска е вършила опустошения въ България.

Д-ръ Н. Сакаров: Това, което е извършено, г. г. народни прѣдставители, не е за упрѣкъ на нѣкой нашъ войникъ или офицеръ, това е въпросъ за опустошенията, които донесе войната и които — ако обича г. Даскалов, мога да му кажа — донесе политиката на г. Даскалова и неговото крило, а също и на другите либерални групи въ течение на войната. Азъ мисля, че това е ясно и няма нужда отъ по-големи подробности, за да бъде осветлено.

П. Даскалов: Съ тая политика и вие бѣхте, и ходихте въ Германия, и даже при Хинденбурга.

Д-ръ Н. Сакаров: Този въпросъ хептенъ не го знаешъ и той не е предметъ на моята рѣчь сега; може и той да бъде обясненъ лично на тебе, ако трябва нѣкога. — Г-да! Азъ трябва да обриснувамъ това. Защо, мислите вие? — За да ви кажа срѣщу това какви ресурси България има. Г. финансовиятъ министъръ срѣщу този милиардъ и 300 милиона — нека бъде милиардъ, но това не е по силата ми да го направя, нека бъде милиардъ и 100 милиона; но и това не е по силата ми да го направя, понеже не зависи намалението отъ нашата воля, а зависи отъ една крѣщаща нужда, която ще трябва да бъде удовлетворена, и къмъ нея трябва да се отнасяме всички, безъ разлика, съ знание, сериозност и отговорност, понеже тя тежи на всички, ще тежи на цѣлъ народъ и му вече тежи, но той още не знае това напълно, защото задълженията още не се плащатъ, лихви и погашения нѣмаше нито прѣвъ цѣлата война, нито сега има въ бюджета на държавата и въ тия 6/12 — срѣщу всичко това, повтарямъ, г. финансовиятъ министъръ ни съобщи, че по редовния бюджетъ отъ 1 януарий 1918 г. до 1 януарий 1919 г. сж постѣпили 418 милиона лева срѣщу разходи отъ 310 милиона лева. Трѣбва да кажа веднага: сумата на разходите е смѣшна, тя е изключително за заплати, добавъчни възнаграждения и нищо друго съществено. Тази сума преди всичко не съдържа въ себе си разходите за Военното министерство прѣвъ 1918 г., тази сума не съдържа въ себе си нито единъ сантимъ отъ лихвите и погашенията за десеттѣхъ милиарда задължения. Прочее, ясно е, че тази сума е една сума за момента, която опредѣля регулярните разходи на държавата прѣвъ 1918 г., обаче по-важни сж приходите. Г. министърътъ на финансите ги опредѣля 418 милиона лева. Нека бждатъ 500 милиона до края на априлъ. Но, г-да, както и да се надува нашиятъ бюджетъ, съ тия данъчни приходи, които има, съ тия такси и берии, които има, той не може да надмине размѣра 500 милиона лева. Бюджетътъ може да бъде приложенъ идеално, може всички органи да бждатъ идеални, могатъ да даватъ най-добри приходи, може финансовата администрация да бъде идеална, каквато въ никой случай не е, обаче тя не може да събере по силата на законите, които уреждатъ нашите прѣки и косвени данъци и всички други такси на държавата, по-голема сума отъ 500 милиона лева. За 1918 г. е събрала 418 милиона лева и то въ тия 418 милиона лева има най-напрѣдъ едно перо, което ми обрѣна вниманието

— то е 30 милиона лева от тютюневия бандеролъ, който държавата плаща на себе си за тютюна, пушенъ от войниците. А пъкъ тютюневият бандеролъ е между заложеният приходи по службата на нашите заеми, респективно френскитъ. Ако махнете нея сума, веднага пада подъ 400 милиона лева, и ако махнете случайнитъ, разни непрѣвидени приходи, ще падне на 350 милиона лева. Азъ, ако приемамъ 500 милиона, то е, ако обичате, въ връзка съ по-големитъ увеличения, които сега се прѣд-виждатъ.

Г-да! Вие виждате дѣ се намираме ние! Моля ви се, и до днесъ, въ 1919 г., слѣдъ толкова борба за данъчни реформи, ние имаме, при сѣщата данъчна система и при сѣщия съставенъ сега чрѣзъ механически увеличения бюджетъ отъ 6/12, всичко: 43.722.000 л. прѣки данъци, 162.182.000 л. косвени данъци, къмъ тѣхъ прибавяме 9 1/2 милиона лева отъ държавни привилегии, които сж тоже косвени данъци — ставатъ 171.682.000 л. Самитъ тѣ вече сж четири пѣти по-големъ отъ всички прѣки данъци; отъ берии сж постѣпили 16 милиона лева; отъ глоби — 6 милиона лева и едно голѣмо значително перо е постѣпило отъ желѣзници, пристанища, пощи, телеграфи и телефони, то е 85 1/2 милиона лева, отъ които най-големата частъ е само по желѣзницитъ, отъ пѣтници, багажи и стоки — 72 милиона лева; отъ държавни имоти и капитали — въ Земледѣлската и Народната банки — 28 1/2 милиона лева и разни приходи 57 1/2 милиона лева. Това е цѣлата сума, която г. финансовиятъ министъръ ни показва и която е собствено точната цифра на неговитъ приходи прѣзъ 1918 г. Е добръ, г-да, какво излъже? Отъ една сума отъ 418 милиона лева едва една десета частъ е сума отъ прѣки данъци — 43 милиона лева. И да видимъ кои сж тѣзи прѣки данъци. Първо мѣсто заема поземелниятъ данъкъ: прѣзъ 1918 г. дава 14.242.000 л.; данъкътъ върху занятието е далъ всичко 12.203.000 л.; данъкътъ върху сградитъ е далъ 4.231.000 л.; бегликтъ — 5.036.000 л. Значи, България сж тѣзи сгради, които има въ голѣмитъ градове, дава само 4.231.000 л. отъ данъкъ върху сградитъ. Азъ мисля, че само София може да даде този приходъ при една автономна данъчна политика на Софийската градска община. Ами, г-да, имаме ли понятие върху увеличенията, които послѣдваха върху имотитъ, покрити и непокрити стѣжания, и особено спекулативнитъ цѣни отъ послѣднитъ дати? И г. финансовиятъ министъръ даже, като прѣдвижда едно увеличение въ чл. 8 на своя законопроектъ на данъка върху занятието и данъка върху сградитъ, прибавя (Чете): „Оцѣнката на сградитъ съ мѣстата имъ за облагането имъ съ данъкъ за 1919 и 1920 финансови години не може да надмине досегашната повече отъ 3 пѣти“, а тя е увеличена 30 пѣти, нѣкъдѣ е увеличена 10 пѣти, нѣкъдѣ 5 пѣти. Азъ зная какви сж възраженията на тая тема. Г. г. народни прѣдставители! Много души правятъ смѣтки, ама какъ правятъ смѣтки? Единъ притежателъ на имотъ, който е купилъ имота си прѣди 20, 15 или 10 години и е вложилъ въ него, да речемъ, 50.000 лева, прави смѣтка днесъ така: ако той днесъ би купилъ празното мѣсто, което е минало прѣзъ 20 спекулативни рѣцѣ, слѣдъ това строи тази сграда прѣзъ лощитъ, скѣпнитъ условия, имотътъ щѣлъ да му струва половинъ милионъ лева. Той казва: „Лихвитъ на моитъ пари, на прѣдполаганитъ мои пари — въ случая половинъ милионъ лева — съвсѣмъ не отговарятъ на този заемъ, който азъ получавамъ, още по-малко безъ да ви плащамъ такъвъ данъкъ, какъвто вие желаете. Тѣкмо обратното. Тукъ не е въпросътъ. Има нѣщо върно и то е само това, че хора, които сега сж купили мѣста и които сж построили сгради сега или прѣди 2—3 години, тѣ могатъ да говорятъ за една разлика въ цѣната, но въ България, особено въ София, па и въ Пловдивъ и въ Варна, никакви строежи не е имало прѣзъ врѣмена войната, никакви, слѣдователно, разности не е имало събирани въ врѣме на войната, а се спекулира съ онѣзи цѣни на имотитъ, които днесъ, спекуляцията е донесла. И се явява X, Y, който плаща 100—200 л. на единъ имотъ, който му е струвалъ прѣди 20.000 л., а днесъ струва 300 или 500 хиляди лева, и той се сѣрди, какъ тѣй неговиятъ съсѣдъ, който е построилъ сграда съ материялъ 20 пѣти по-скѣпъ, плаща малко и ви прави смѣтка на цѣната. Той е единъ въпросъ, който ще играе голѣма роля, особено при реформирването на данъка върху приходитъ и прогресивно-подоходния данъкъ. Това положение по никой начинъ не трѣбва да остане. Но, г. г. народни прѣдставители, ако вие бихте мислили да се стои на базата, на която спекуляцията е докарала днесъ тѣзи цѣни на мѣстата и къщитъ, и това да даде поводъ на стопанитъ, които сж похарчили нищожни цѣни за тѣхъ, да искатъ да се съобразяваме съ тѣзи цѣни като разности,

направени отъ тѣхъ, тогава нѣма да има никакъвъ данъкъ. Това не може да бѣде. Напротивъ, въ изземванията, които трѣбва да послѣдватъ отъ имотнитъ състояния на всички граждани, отъ изземванията, които трѣбва да послѣдватъ, за да може да се изплати частъ отъ държавния дългъ и да се направи една помощъ на държавата въ бѣдаше, трѣбва да се държи голѣма смѣтка за този родъ имоти. Азъ зная въ София десетки, стотици и хиляди къщи, които сж увеличили своитъ цѣни, не два-три пѣти, а 10 и 20 пѣти. Азъ зная това по отношение на мѣстата и зная защо тукъ, въ Народното събрание, прѣди нѣколко дена, за голѣма жалостъ, г. министърътъ на вътрѣшнитъ работи си оттегли пункта относително облагането по 3% върху празнитъ мѣста, защото щѣли да пострададатъ малкитъ имоти, които щѣли да минатъ въ рѣцѣтъ на голѣми спекуланти. Такъвъ случай е възможенъ, г-да, но общинитъ сж въ положение да удържатъ тая спекула, щомъ получатъ туй право отъ закона, отъ една страна, и отъ друга страна, не е върно, че тѣкмо тѣзи имоти щѣха да подпаднатъ подъ закона; напротивъ, въ нашето Народно събрание има господа, които владѣятъ по 10—20—30—50 мѣста въ София, мѣста съ стотици хиляди метра вътрѣ и вънъ отъ града, които мѣста сж купени по нѣколко стотинки, а сега струватъ десетки и стотици хиляди лева, мѣста, за които сж дали, да речемъ, 100 хиляди лева, а сега струватъ 3 милиона лева — тѣзи господа допринесоха най-много, щото министърътъ на финанситъ да смѣтне, че удовлетворява нуждитъ на бѣднитъ стопани на къщи, като оттегли този данъкъ, за който въ Софийската община ние правихме специално прѣдставление прѣдъ г. министра на вътрѣшнитъ работи, за което всички общини въ България се произнесоха, и който данъкъ боли твърдѣ много собственицитъ на мѣста и сгради въ голѣмитъ градове, особено въ София. Къмъ него ще трѣбва да се повърнемъ подъ една или друга форма; не можемъ да оставимъ туй положение. Тѣй наречениятъ въ Германия данъкъ върху увеличената неза-служено отъ стопанина стойностъ на имотитъ — Wertzuwachssteuer — за която такава голѣма роля играха всичкитъ общини въ Германия, особено този данъкъ трѣбва да намѣри въ България своето мѣсто. Има вече градове въ България, които да го понасятъ. На първо мѣсто е София, която може да плати такъвъ данъкъ въ голѣмъ размѣръ и да се подобри съ това финансово общината. Защото, г. г. народни прѣдставители, ако има данъци, за които справедливостта да играе най-големъ роля, то сж такива данъци, които произхождатъ върху имоти или върху доходи, зависими не отъ волята на стопанина, ами отъ това, за което цѣлъ градъ харчи своитъ пари, било за създаване електричество, било да създава булеварди, било да създава канализации, водопроводи, отъ всичко това, което увеличава стойността на мѣстата и на сградитъ. Не може едно къщене, което е струвало нищожно, десетки стотини левове, което не е било на улица, днесъ, поставено при по-благоприятни условия, въ по-благоустроени условия, да стои при сѣщия данъкъ, при който е стояло по-рано, и не може г. министърътъ на финанситъ сега, когато се е рѣшавалъ на едно увеличение на процентитъ, което е нищожно, и то върху базата на оцѣнитъ отъ досегашно врѣме, които сж много фалшиви, и несправедливи — азъ ще ви кажа примѣри — той не може, казвамъ, да не настои да надмине тази оцѣнка повече отъ 3 пѣти. Но, г-да, какъвъ е данъкътъ на занятията въ България? Вие чухте — 12 милиона лева всичко, и вътрѣ влизатъ — знаете ли — 6 милиона данъкъ занятие отъ държавнитъ чиновници. Половината остава за индустрия, търговия, банкерство и трудъ. Вие знаете ли, че отъ тая половина, която остава, 1/10 се плаща отъ работниците?

Сега ще ви дамъ примѣръ за най-новото облагане въ това направление. Значи, въ България, когато въ 1907 г. съ една забѣлѣжка, при неправилно процедиране на бюджета, наистина, се опитаха да увеличатъ съ малко таблицата по данъка занятие — мисля чл. 13 — за да плащатъ малко повече дружествата, се вдигна такава врѣва. Всички търговски камари въ Русе, София, Варна, навсѣкъдѣ се мобилизираха. Пропада индустрията, пропада банковото дѣло, пропадатъ занаятитъ, пропада трудътъ — викаха тѣ най-вече. Защо? Защото се поискало отъ едно дружество, което оперира, да кажемъ, съ 10 милиона капиталъ, 1.500 л. данъкъ занятие. Па и днесъ нѣма такива дружества, които да плащатъ голѣми суми за данъкъ занятие. Да ви дамъ единъ много типиченъ примѣръ. Въ връзка съ данъка върху печалбитъ, поискахъ отъ Министерството на финанситъ да видя на каква база се стѣпятъ при оцѣнитъ, и попаднахъ на една прѣписка

при финансовия началникъ въ София относително облагането на фирмата Теню Узунувъ. Азъ се надѣвахъ, че тукъ ще има една значителна сума. Това е една негова фирма, съ негови братя, една голѣма и позната фирма на тютюнъ, на пашули, на манифактурни изделия, на жито, брашно и пр. — една голѣма търговска фирма въ България. Оказва се, прочее, че въ гр. Харманлий тази фирма е обложена съ 320 л. данѣкъ. А 320 л. данѣкъ плаща всѣки държавенъ служителъ, който има заплатата едвамъ 400 л. на мѣсець. Азъ питамъ тогава финансовия началникъ: какъ така, моля ви се? Казва: „Е, финансовиятъ началникъ въ Харманлий се отнесълъ тамъ само къмъ фирмата „братя“ и вземалъ подъ внимание само това, което книгитѣ имъ показватъ“. — Е, добръ, вие не направихте ли въпросъ? — „Финансовото министерство казва: всѣки да се занимава за себе си“. Азъ му давамъ съветъ. Вие трѣбва да обхванете фирмата въ разнитѣ ѝ разклонения, за да се види какво тя работи. Питамъ: извѣстно ли ви е, че тая фирма работи съ тютюнъ? — „Да“. — Колко сте я обложили за тази работа съ тютюнъ? — „Съ 4.900 л.“ При едно обращение съ тютюнъ отъ 2—3 милиона лева, тая фирма е обложена съ 4.900 л.! Че какъ е възможно това? — „Е.“ — Сега, моля ви се, г-да, вземамъ този примѣръ, понеже ни падна вчера наочи, обаче този примѣръ е общъ. Идете въ „Търговска“ улица, идете въ ул. „Лега“, идете въ ул. „Мария Луиза“ въ София — всички търговски къщи сега правятъ нови оцѣнки. Азъ вземамъ таблицата и проверявамъ: негова милостъ има капиталъ 30—40 хиляди лева не, а 200—300 хиляди лева, обрѣща милионъ и плаща 200—300 л. данѣкъ занятие. Туй декларираше негова милостъ. И излиза работата, че най-накрая опиратъ на работниците, които сега, вслѣдствие по-голѣмата скѣпотия, получаватъ малко повече добавъчно възнаграждение отъ своитѣ прѣдприятия, и сега на единъ работникъ, който получава 20 л. дневно, искатъ му 30 л. мѣсечно, понеже това отговаряло на 600 л. мѣсечна заплата. И не искатъ да знаятъ, че това не е трайно. Тѣй че днесъ този работникъ, който получава 20 л. дневно и който не се знае утрѣ колко лева ще получи — може би повече, може би по-малко — ще плати 360 л., а Теню Узунувъ ще плати 320 л.

И. Януловъ: Прѣвъзходно!

Д-ръ Н. Сакаровъ: Какъ е възможно това? Или да вземемъ софийската фирма Чапрашиковъ, или друга — безразлично.

Х. Г. Поповъ: За всички партии е така.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Пропорционалното облагане, г. Поповъ, има най-голѣмата справедливостъ въ себе си; затуй азъ ви давамъ тия примѣри.

Х. Г. Поповъ: Искамъ да кажа, че въ всички партии ще намѣрите Теню Узунувци.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Случайно попаднахъ вчера на този въпросъ и ми направи много силно впечатление. Азъ не допускахъ такова малко облагане по никой начинъ. Просто финансовиятъ началникъ въ Харманлий попадналъ на най-голѣмата фирма и отъ нея вземалъ най-много 320 л., а отъ другитѣ взема по-малко. Тѣй щото, ако искаме сега да направимъ една смѣтка, вие ще видите, че при тия 12 милиона отъ данѣкъ занятие, отъ които, както ви казахъ, въ сжщностъ 6 милиона сж отъ данѣкъ занятие на всички чиновници, като си прѣдставите вие и новообразуванитѣ дружества въ България, които формално и официално да-доха своя капиталъ на около 500 милиона и на които капиталитѣ надминаватъ вече $\frac{1}{2}$ милиардъ, и като имате прѣдъ видъ другитѣ голѣми факти, че много землевла-дѣлци, станали богати въ войната, сж купили много имоти, отъ най-скѣпитѣ — тоже единъ фактъ, не за дребния стопанинъ, а за голѣмия — че голѣми кръчмари въ село съ много декари, съ много култури, съ голѣма торговия — азъ имамъ най-точни данни за всички градове на България — че хора отъ близки села, заможни, едри землевла-дѣлци, сж закупили имоти градски и ги владѣятъ, защото сж имали пари; азъ казвамъ, ако всичко това е така, ако най-сетнѣ всички знаемъ, че вече имаме 2 милиарда и 300 милиона въ обращение банкноти, отъ които, при всички мои изчисления, голѣмъ брой е прѣснати въ сто-пани, градски и селски, домопритежатели, търговци, бан-кери, индустриалци и голѣми землевла-дѣлци, които, про-чее, сами прѣдставятъ условия, обекти за облагане съ да-нѣци — всичко това показва, че ние не можемъ да стоимъ на туй положение и да разправяме, че България ще про-

падне, че индустрията ще пропадне, че чуждиятъ капиталъ щѣлъ да я погълне, че търговията ще пропадне и пр. Азъ заключавамъ тогава така: ако не посегнемъ върху тая градска собственостъ, ако не посегнемъ върху това град-ско богатство, ако не посегнемъ върху градскитѣ приходи най-напрѣдъ, не ще имаме морално право да посѣгаме върху селската собственостъ, върху селскитѣ голѣми до-ходи, върху селскитѣ приходи, върху селскитѣ капитали. Въ това отношение всички безъ изключение трѣбва да бѣдатъ подведени подъ еднаква отговорностъ къмъ дър-жавата: който има, въ една или друга форма, той трѣбва да плаща; който е спечелилъ доходи, който има приходи, който има капитали, който има имоти отъ наслѣдство, който има ренти, отъ градъ или село, отъ земледѣлие, отъ скотовѣдство, отъ индустрия или отъ торговия, отъ банкерство, отъ занаятъ, отъ всичката стопанска дѣйностъ на държавата, той трѣбва да плати.

Но, г. г. народни прѣдставители, ако въ бюджета на 1918 г. ние сме въ това положение, да имаме 43 милиона лева само прѣки данѣци, и ако единствената реформа, която г. министърътъ на финанситѣ ни прѣдлага сега, е да увеличимъ процента на данѣка занятие и на данѣка върху сградитѣ, като прѣкъ данѣкъ, както и беглика, казва той, подъ формата на прѣкъ данѣкъ, който, обаче, не е увеличенъ много, ако би засегналъ и хората, които иматъ много повече кози, съ които спекулиратъ, отъ които вадятъ млѣко, съ което търгуватъ, азъ съмъ убѣденъ — за това дума да не става — че не може да има земледѣлски депутатъ, който да бѣде противъ такова едно облагане на чардитѣ отъ дребенъ добитѣкъ, на козитѣ и овцитѣ, както би било при облагането и на едри добитѣкъ, който служи за торговия, за занятие и пр., но не, разбира се, една брѣва овца, както въ сжщностъ пада този данѣкъ на глава, който е персийски, турски, данѣкъ личенъ, който е билъ справедливъ тогава, когато икономическитѣ поня-тия бѣха примитивни, когато понятията на турцитѣ и пер-ситѣ дирижираха свѣта, но не този въ Европа, който тогава би могълъ да сжществува, но при днешнитѣ мо-дерни понятия той не би могълъ да сжществува. И по-мнитѣ сжждения подиръ малко ще видите, че въ сжщностъ всичко трѣбва да се сведе къмъ глобалността на про-гресивния данѣкъ върху приходи, имоти и капитали. Но, г. г. народни прѣдставители, при такова положение, разу-мѣва се, г. финансовиятъ министъръ е наредилъ увеличе-нията отъ косвенитѣ данѣци, които механически водятъ най-голѣмитѣ приходи. Косвенитѣ данѣци, които, нѣма съмнѣние, че сж едни данѣци прѣди всичко върху консю-мацията, едни данѣци, които иматъ непрѣмнното отра-жение въ една скѣпотия на живота, които иматъ непрѣ-мнното отражение въ дажбата на всички — тия данѣци се смѣтаха за най-справедливи едно врѣме. Казваше се така: ако щешъ да ядешъ, ще плащашъ, ако не щешъ да плащашъ, върви гладенъ. Въ началото, когато държа-вата желаше да тури тѣзи данѣци като тежестъ върху широкиятъ работни маси, тя мотивираше това съ тия модерни схващания. Тя даже така мотивираше: туряме да-нѣкъ на бирата, туряме данѣкъ на виното. — Защо? — Защото не щешъ да ги пиете. — Какъ така? Хемъ жела-ешъ да морализирашъ хората, да не пиятъ, а отъ друга страна очаквашъ отъ тѣхъ приходи, като ги карашъ да плащатъ. Очевидно, тѣзи, които пиятъ, тѣ ще плащатъ този данѣкъ; въ сжщностъ култура може да нѣматъ, усло-вия за учебното дѣло може да нѣматъ, дѣцата си може да не правятъ на училището, но този данѣкъ ще плащатъ чрѣзъ употреблението на спиртнитѣ питиета. Затуй днесъ въ София и въ цѣла България кое заведение е най-много посетено? — Кръчмата. Всичко друго е празно, джобѣтъ може да е празенъ, босъ и голъ може да е човѣкъ, но кръчмата е пълна. Държавата смѣта, че при моралното па-дение на обществото, което не датира отъ вчера, при скѣ-потията на живота, при условията на труда за една го-лѣма частъ отъ хората, подложени на една ужасна експо-латация, които, може би, търсятъ нѣкакво успокоение, въ сжщностъ, като консюмиратъ, за което плащатъ косвени данѣци, това е единъ отъ най-голѣмитѣ приходи и на държавата днесъ. Какъ ще прибѣгнемъ тогава къмъ тѣх-ното прѣмахване, ако не прѣдприемемъ направо реформа въ прѣжитѣ данѣци, реформа въ тѣзи приходи на държа-вата, реформа въ народното стопанство — реформи, на-истина, които могатъ да се понесатъ? Азъ мисля, че най-голѣмиятъ упрѣкъ, който трѣбва да направя на г. мини-стра на финанситѣ, е именно тукъ, въ тази областъ. Моето мнѣние бѣше, г-да, още прѣди три мѣсеци, че г. мини-стерътъ на финанситѣ трѣбваше — и той не би могълъ да се оправдае съ нищо прѣдъ нашата група — трѣбваше да залови вече реформата на прогресивното облагане на при-

ходи, капитали, имоти и наслѣдства, едно, защото още прѣди 10 години въ Финансовото министерство има изработени материяли, които могат да му послужатъ като суровъ материялъ, друго, защото по-късно, къмъ 1911 г., когато министъръ на финанситѣ бѣше г. Теодоръ Теодоровъ, възъ основа на сжщитѣ тѣзи материяли се изработи тогава единъ законъ на сжщата база, но само за занятията, и защото по-късно отъ 1911 г. и особено отъ 1914 г. на-самъ тукъ, отъ тая трибуна, още при г. министъръ Тончева сме искали всѣка година, при всѣки бюджетъ, въ всѣки моментъ да се пристѣпи къмъ това. Г. Тончевъ не направи това, това не направи и г. Даневъ. Азъ мисля, че трѣбва да го направимъ. Азъ мисля, че ако самото прилагане на закона не може да стане веднага, което е несъмнѣно, то неговото изучаване и приготвяне на всички материяли бѣше напълно възможно. Не е истина, че г. министърътъ на финанситѣ не е ималъ врѣме. Напротивъ, азъ констатирамъ, че г. министърътъ на финанситѣ е единъ отъ тия министри, който се занимава най-много съ своята партия прѣзъ сегашния ликвидационенъ периодъ. Може би г. министърътъ на финанситѣ, понеже прѣдставлява най-малката партия, която се смѣташе изчезнала, е намѣрилъ за удобно сега, въ врѣме на своето министерствуване, да прави партия чрѣзъ чиновничитѣ, като прави най-големѣ мѣстения, увольнявания и назначения на персонала въ своето министерство. Ако той е намѣрилъ врѣме за това, ако е намѣрилъ врѣме да ни занимава тукъ съ увольнение на висши чиновници, отъ които нѣкои напълно заслужаватъ своето увольнение — това е друга история — по моето схващане, той е могълъ да прѣдприеме тази реформа.

П. Даскаловъ: Вашитѣ министри какво правятъ въ кабинета?

Д-ръ Н. Сакаровъ: Азъ ще кажа, вие не знаете какво правятъ тамъ. Азъ каквото говоря тукъ, говори го нашиятъ министъръ тамъ; това, което азъ говоря тукъ, говори го нашата партия тамъ, и затуй азъ правя този упрѣкъ, защото имамъ право. Недѣйте мисли, че азъ го правя тукъ, а нашиятъ министъръ мълчи тамъ. Сега азъ ще прочета какво иска нашата партия. Всички тѣзи въпроси, които азъ тукъ прѣдвявамъ, ще бждатъ разрѣшени.

П. Даскаловъ: Тѣй не се управлява, г-да! Какво диятъ вашитѣ министри въ Министерския съвѣтъ, когато вашиятъ ораторъ ще излѣзе тукъ да прави упрѣкъ и да си седне на мѣстото?

Д-ръ Н. Сакаровъ: Сега ще Ви кажа. Азъ ще чета.

П. Даскаловъ: Това не е управление, това е демагогия.

К. Лулчевъ: Демагогия вие правите.

П. Даскаловъ: Какво ми говорите вие? Не може да излѣзе единъ ораторъ да прави упрѣкъ, а да стои единъ министъръ отъ неговата партия и да управлява. На единъ камъкъ не се гради 6-етажно здание. Туй никждѣ на свѣта го нѣма. Врѣдъ правятъ реформи, но ги правятъ тия, които сж въ управлението. Да нѣма такива шашарми!

К. Лулчевъ: Ще видите шашарми, ама ще ви стане тѣсно.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Азъ имамъ планъ на моята рѣчь и не желая да бжда принуждаванъ да се отклонявамъ, но понеже г. Даскаловъ ме прѣкъсва, азъ мога да му прочета прѣдварително единъ пасажъ отъ нашитѣ искания, за да види, че този въпросъ, по който говоря, е повдигнатъ отъ насъ не отъ вчера, но още отъ началото на нашето влизане въ кабинета, че въ послѣднитѣ дни е поставенъ ребромъ прѣдъ Министерския съвѣтъ и той ще трѣбва да го рѣши. Въ точка 7 отъ нашитѣ ултимативни искания прѣдъ Министерския съвѣтъ се повдига този въпросъ, по който сега азъ говоря. Тази точка гласи: (Чете) „Проучване реформата за прогресивно облагане съ данѣци имотитѣ, капиталитѣ, доходитѣ и наслѣдствата и постепенното прѣмахване на косвенитѣ данѣци.“ Всичко това ще бжде свързано, г. г. народни прѣдставители, съ туй, което ще кажа подиръ малко, и вие ще видите, че мене не ме занимава никакъвъ министъръ поотдѣлно и не мисля да прѣмѣля на никого. Ако нашата партия схваща, че нашиятъ министъръ не върви по пътя, по който партията е опрѣдѣлила, ще излѣземъ отъ кабинета и ще разстроимъ цѣлото правителство.

П. Даскаловъ: (Възразява нѣщо)

И. Кирковъ: Вие, вмѣсто да поздравите г. Сакаровъ за тази рѣчь, го изобличавате. Вие трѣбва да го поздравите, ако сте добросъвестни.

П. Даскаловъ: Затуй азъ му зададохъ този въпросъ.

Х. Бояджиевъ: Ти, г. Кирковъ, много ревностенъ неговъ защитникъ си.

И. Кирковъ: Азъ съмъ неговъ ревностенъ защитникъ, защото това, което той казва, ще го слѣдва и въ Министерския съвѣтъ, и тукъ, и всѣкъждѣ. Това, което той изразява, е изражение на нашата воля. Вие недѣйте бърза да го смущавате, като му казвате, че той едно говори, а друго вършатъ министритѣ. Ще дойде врѣме слѣдъ нѣколко мѣсеца, когато ще видите, че всичко, което се говори, ще бжде свършено. Той изразява въ дадения случай нашата воля, а тя е народната воля.

П. Даскаловъ: Вие не сте широкъ социалистъ, за да изразява вашата воля.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля Ви се, г. Кирковъ, недѣйте отнема врѣмето на г. Сакаровъ, защото то вече изтече.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Г. прѣдседателътъ ме прѣсича и казва, че врѣмето изтичало, а азъ имамъ още много да говоря.

И. Кирковъ: Ще увеличимъ 3 пѣти беглика, поземелния данѣкъ и данѣка върху сградитѣ и ще останемъ като печални зрители на туй, което толкова много боде въ очитѣ на българския народъ. Тѣй ли? Нѣма да останемъ такива зрители, а ще почнемъ да се боримъ — това трѣбва да го разберете отъ тукъ — заедно съ народа. Или вие, или ние ще възтържествуваме.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Силно звѣни) Г. Кирковъ! Правя Ви бѣлѣжка, че говорите безъ да сте поискали думата и по този начинъ прѣчите на оратора.

Нѣкой отъ земледѣлската група: На г. Даскаловъ защо не направите бѣлѣжка?

П. Даскаловъ: Азъ само зададохъ единъ въпросъ.

И. Кирковъ: Азъ бихъ приелъ не само бѣлѣжка, а изключване отъ Събранието, когато ставамъ да изоблича единъ нахалникъ въ този Парламентъ, който 5 години говори въ този Парламентъ какво да е, но който не си даде трудъ да разбере мисълта на единъ човѣкъ съ признатъ умъ въ България.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля, продължавайте, г. Сакаровъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ идѣхъ тѣмко къмъ тия въпроси, за които бѣхъ прѣкъснатъ. Азъ казахъ отначало онова, което се отнася до разходния бюджетъ относително държавнитѣ служители, и мисля, че бѣхъ чутъ отъ всички. Сега минавамъ да направя заключение относително данѣцитѣ, които трѣбва да се въведатъ, че трѣбва да се проучатъ и приготвятъ всички материяли и че веднага слѣдъ наставането на мирно врѣме да се приложи прогресивно-подоходниятъ данѣкъ върху имотитѣ, капиталитѣ, доходитѣ и наслѣдствата. Съ това не искамъ да кажа, че всички сегашни данѣци ще могатъ отведнѣжъ да бждатъ замѣнени съ прогресивно-подоходния данѣкъ, но искамъ да кажа, че г. министърътъ на финанситѣ бѣше въ положение да започне тази работа и днесъ да я доведе до едно състояние. Както наврѣмето се оправдаваше г. Тончевъ съ военното врѣме, както се оправдаваха много министри прѣди него, въ сжщото положение изпадна и сегашниятъ министъръ г. Даневъ, като ни се извинява съ това, че билъ прѣтрупанъ съ много други работи, които не сж му позволили да направи това, при все че, по моето мнѣние, можеше да продължи работата, която е започната въ Финансовото министерство прѣди него. — Това като заключение.

Обаче има други източници за приходи, г. г. народни прѣдставители, които сж сжществени за насъ и които днесъ, както и прѣзъ цѣлата война, продължаватъ да се

разхищават. Това сж държавните и други народни богатства: горитѣ, изворитѣ, минитѣ, които трѣбва да минат въ държавни рѣцѣ и които държавата трѣбва да експлоатира. Но, за жалостъ, и досега продължаватъ да се искатъ и даватъ концесии за разни подземни богатства, което, наистина, е съгласно закона, но на което трѣбва да се тури край, защото приближава врѣме, когато държавата трѣбва всички тѣзи национални богатства да ги запази за себе си, а не сега да дава концесии, а утрѣ да дава милиони за обезщетение, вслѣдствие на което държавата да се яви лошъ стопанинъ на тия прѣдприятия, когато ги поеме върху себе си. Сжщото важи и по отношение на тютюна, пашкулитѣ и розовото масло, артикули, които сж изключителни за България и които, било въ търговията, било въ фабрикацията, ще трѣбва да бждатъ подъ държавна експлоатация и собственостъ, защото държавниятъ бюджетъ не ще може да добие само отъ прогресивно-подоходния данѣкъ 1.300.000.000 л., ако щете да обложите и съ най-големъ процентъ всички стопанства. Необходимо е тия артикули да станатъ държавни. Това е една идея, която я има навсѣкѣждѣ въ Европа, това е необходимо, обаче въ България продължаватъ кресчендо да се увеличаватъ исканията на концесии. Ако днесъ нашата валута е въ туй нещастно положение, една отъ главнитѣ причини е голѣмата алчностъ на онѣзи банки и банкери, индустриалци и търговци, които накупиха наврѣмето тютюна и които изпуснаха едновременно хубави цѣни, за да получатъ по-големъ, както сега изпуснаха сравнително по-добритѣ, за да дочакатъ още по-благоприятни и да напълнятъ джобовѣтъ си. Това е върно, безъ изключение, за всички онѣзи, които търгуватъ съ тия артикули. Единъ милиарденъ имотъ на България, който можеше да помогне твърдѣ много за вносната търговия и за валутата, стои сега въ импасъ, ще пропадне въ складовѣтъ, защото има заинтересовани голѣми търговци, които искатъ тия милиони, които сж вложили, да ги умножатъ, като се надѣватъ утрѣ, при възстановяване на сношенията съ Централнитѣ сили и съ Съглашението, да получатъ по-големъ цѣни. Азъ казвамъ това нарочно, защото отъ тѣзи вжтрѣшни богатства на България ще зависи твърдѣ много данѣчната система, която има да се възприеме отъ държавата въ бждаще.

С. Дойчиновъ: Завчера вашата група съ vota си защити тия търговци.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Това, което бѣше завчера, бѣше друго, и по него да мълчите, защото много се орезихте. Азъ разбирамъ, какво трѣбва да се каже по отношение на прѣхраната, за която сжщо имамъ прѣдъ видъ да кажа двѣ-три думи, като за работа отъ вжтрѣшната политика на нашето правителство.

Г. г. народни прѣдставители! Нека завърши съ финансовата частъ. Г. министърътъ на финанситѣ ни загатна единъ въпросъ, който е много важенъ. Той се опасява, че нашитѣ дългове къмъ Германия могатъ да бждатъ прѣхвърлени въ полза на днешнитѣ окупатори на България. Както знаете, ние дължимъ на Германия за муниции, както и за 50-милионнитѣ мѣсечни аванси, възлизали на 1.350.000.000 л., които сж прѣхвърлени отъ държавата на Народната банка. Съ този дългъ не може да се мѣсятъ ония задължения отъ 351 милиона лева по 3-тѣ заема въ Франция отъ 1902, 1904 и 1907 г., които задължения искатъ една служба отъ лихви и погашения всичко на всичко 17—18 милиона лева годишно и по които задължения лихвитѣ и погашенията сж плащани прѣзъ врѣме на войната въ неутралнитѣ държави, както и въ Германия и Австрия, и само не сж плащани въ Англия и Франция, и които лихви и погашения само въ Франция и Англия достигатъ 39 милиона лева. За тия 39 милиона лева, които при първо уреждане на отношенията могатъ да се платятъ, не могатъ да се създаватъ права за милиарди, защото тукъ е Banque de Paris et des Pays-bas и нейнитѣ ортаци. Това не е държавата Франция или Англия и това по никакъвъ начинъ не е държавата Германия въ отношение съ тия банки. Г. г. народни прѣдставители! И азъ напълно не признавамъ задълженията отъ 500-милионния заемъ, както и г. финансовиятъ министъръ онзи день много добръ направи, че не ги призна, като изясни, на какви основания. Това, което заявявахме отъ 1915 г., това сега го е видѣлъ финансовиятъ министъръ отъ документитѣ въ Финансовото министерство — че наистина заемъ отъ 500 милиона лева фактически нѣма, че има само единъ авансъ отъ 120 милиона, който, въ сжщностъ, цѣлиятъ не е реализиранъ, че има всичко на всичко 5 милиона лева злато, които сж

вложени въ България отъ този 500-милионенъ заемъ, и че той трѣбва да бжде изключенъ отъ консолидиранитѣ задължения на България.

К. Лулчевъ: Такъвъ заемъ не сжществува, защото не е гласуванъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: И, слѣдователно, свързаниятъ съ него въпросъ за минитѣ „Бобовъ-долъ“ и „Перникъ“, както нашата воля тукъ е била изразена толкова пжти, не сжществува, защото, ако този въпросъ е сжществуваъ и става прѣхвърляне по него, тогава България би трѣбвало отсега да прѣхвърли минитѣ, които сж заложени по него заемъ — ако той е реализиранъ — къмъ други собственици. Това не може да стане. Има друга една опасностъ, г. г. народни прѣдставители. Тя е слѣдующата. Правителството по никакъвъ начинъ не трѣбва да признава никакви задължения къмъ германската държава по въпроса за муниципитѣ, защото по този въпросъ Германия не е изпълнила своитѣ задължения, защото нѣма опрѣдѣлени цѣни, защото тя прѣкрати да дава аванси отъ 50 милиона лева още на 1 декемврий 1917 г., защото при Ляпчева, прѣзъ мѣсецитѣ септемврий, августъ и юлий, бѣха обѣщани 200 милиона лева, които не можаха да се оформятъ вслѣдствие на това, че станаха събитията отъ септемврий, и защото българското правителство тогава е оставило висящъ въпроса, чрѣзъ липсата на всѣкакъвъ договоръ за отношенията съ Германия. Прочее, 2 милиарда веднѣжъ гласувани крѣгло, 1.350.000.000 л. — съ аванси и около 700 милиона лева отъ послѣдния кредитъ отъ 1.700.000.000 л. — 4 милиарда лева вкупомъ сж висящитѣ задължения къмъ германската държава въ свръзка съ войната, война на страната на съюзницитѣ, за които задължения България не трѣбва да създава права сега, да се признаватъ, защото опасността иде именно чрѣзъ контрибуцията, която въ Парижъ, който сега е побѣситѣлъ, искатъ да наложатъ на Германия и може да прѣхвърлятъ на Франция такива признати вземания спрѣмо България на банки, на други вземания, ако България би смѣтала да признае подобни задължения. И азъ по този поводъ съмъ длъженъ да протестирамъ за една официална статия въ вѣстника на г. финансовия министъръ, писана когато той бѣше вече министъръ на финанситѣ, подписана отъ неговия главенъ секретаръ. Тая статия, г. г. народни прѣдставители, искамъ да цитирамъ нарочно, искамъ да поставя този въпросъ, защото отъ задълженията на България ще зависи, ще живѣе ли тѣ или ще умре. Г. Героги Николовъ, главенъ секретаръ на г. финансовия министъръ, пише уводна статия подъ заглавие „Финансовото и икономическо облекчение за България“. Като констатира, че икономическото и финансово робство на държавата обуславя политическото робство на тая държава — което е свършено върно — иска да даде да се разбере, че било велико участие, дѣто най-сетнѣ побѣдата надъ Германия, респективно надъ България, освободида България отъ политическата ѣ зависимостъ къмъ Германия, респективно отъ икономическата и финансовата ѣ зависимостъ къмъ Германия. Това е добръ, обаче тая политическа зависимостъ отъ Германия може да се прѣобърне въ политическа зависимостъ къмъ Франция и нейнитѣ съюзници въ онзи моментъ, въ който България би признала по единъ лекомисленъ начинъ, тѣй както признаваше г. Тончевъ заема отъ 500.000.000 л., би признала финансови задължения къмъ Германия оформени, които по пжта на контрибуцията утрѣ могатъ да бждатъ поети отъ България за изплащане на Франция и на нейнитѣ съюзници. И което е най-важно и ми прави впечатление: (Чете) „Германия не сжществува. Не може да бждемъ, обаче, спокойни при мисълта, че икономическата и особено финансовата ни задълженостъ спрѣмо Германия засега остава въ сила. Голѣмата опасностъ произлиза отъ обстоятелството, че вслѣдствие на войната ние вече сме съ нѣколко милиарда дългъ къмъ Германия. Да останемъ съ този дългъ къмъ нея, значи, най-малко, да поставимъ политическата си независимостъ въ бждаще на твърдѣ съмнителни основи. Слѣдъ като Съглашението ни освободи отъ германския брониранъ юмрукъ и основаната на него политическа зависимостъ, то не може и не трѣбва да ни остави въ сегашнитѣ наши финансови задължения къмъ Германия. Да би ни оставило съ тѣхъ, значи ни повече, ни по-малко да не довърши своето дѣло и да го подлага на рискъ“. Т. е. какъ, да ги поеме върху си? То значи да може то да ни освободи въ смисълъ да не ги признаваме ние къмъ Германия, и то би било най-хубавото. Обаче слѣдва: (Чете) „Това послѣдното, очевидно, не ще стане. Съглашението ще има

грижата да ни освободи под известна форма от дълговетъ ни спрямо Германия. Мъчно е да се каже каква ще бъде тази форма. Ние можем да изкажем само желание, щото неизбежното въ случая замъстване на кредитора да стане по начинъ, щото да добием възможно по-голямо намаление на нашия дългъ и едно чувствително облекчение въ изплащането му. Какъ може това! Нима Финансовото министерство днесъ, чрезъ своя главенъ секретаръ, . . .

Министъръ д-ръ С. Даневъ: Кога е писана статията?

Д-ръ Н. Сакаровъ: На 6 декемврий 1918 г. — . . . дѣйствиува въ направление за замѣняване неизбежно на кредитора? Кой кредиторъ? За кое? Нѣма такъвъ кредиторъ. Кѣмъ банцитъ на Германия? Нѣма такъвъ дългъ оформенъ. Това не може да бъде. Никакви подобни признания нѣма. България ще иска отъ Германия да се прихванатъ всички тѣзи суми, защото България не е получила онова, което е било обѣщано, защото Германия остави България да бъде опропастана, защото Германия опропасти България. Не може по никой начинъ да се създава подобно право и подобно тълкувание не може да има.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Недѣйте гледа какво е казалъ секретарѣтъ, а гледайте какво казва въ Камарата министърѣтъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Азъ ще кажа и по това.

П. Даскаловъ: Министърѣтъ не си ли чете органа?

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Тукъ не е ясна мисълта, а какво казва министърѣтъ е ясно.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Моля, моля, г. министре. — (Чете) „Свърхъ това, ние вѣрваме, че заинтересовани капиталисти отъ съгласенскитъ страни не ще закъснѣятъ да обрнатъ по-сериозно внимание на нашия стопански и финансовъ животъ и ще побързатъ да заематъ мѣстото, което разни кредитни и стопански институти на централно-европейския капиталъ сж си извоювали. Страната тепърва очаква да види разцвѣта на своитъ производителни сили и ние съ радостъ ще посрещнемъ приидването на капитали и организаторски духъ отъ капиталистически развититъ страни на Съгласението“. Добро, г-да, азъ сжщо мисля, че отъ Съгласението и отъ Централнитъ сили бѣше и ще бъде приидването на капитали въ България подъ една или друга форма. Въ това отношение никакви ограничения не трѣбва да има. Обаче азъ напомнямъ това, което ме боли отъ деня, въ който е писано, защото виждамъ, че то донѣкъдъ хармонира съ думитъ, които каза г. финансовиятъ министъръ онзи день, който алюзира вече, че дългътъ къмъ Германия не се знае въ каква форма ще бъде изплатенъ. И азъ затуй желая своєврѣменно освѣтление отъ г. финансовия министъръ и още повече желая да не се подава той на онѣзи опити, които може би ще почнатъ да правятъ банковитъ прѣдставители въ България, които опити не трѣбва да прѣвишаватъ границитъ на тѣхнитъ права, било по делегатството имъ, било по лихвитъ и погашенията на самия заемъ, било по отношение на самитъ заеми. Никакви отношения не може да се създадатъ по този начинъ, когато нашата партия, и не само тя, а цѣлата тогавашна оппозиция, и всички министри, които виждаме въ това правителство, знаеха, че тѣзи задължения не бѣха оформени, че тѣ не трѣбваше да бъдатъ оформени и по никакъвъ начинъ, нито прѣко, нито косвено, не трѣбваше да се ловятъ за вждицата на никой спекуланти и банкери. Отъ което мѣсто и да е дошълъ, той си остава прѣдставителъ на капиталистическия свѣтъ, подъ който ние се гнезимъ сега. Азъ не мога да изпусна по този случай изъ прѣдъ видъ една подобна статия, понеже е съ подписа на главния секретаръ.

Министъръ д-ръ С. Даневъ: Не е билъ главенъ секретаръ тогава.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Ама това е отъ 6 декемврий 1918 г. А главно азъ осъждамъ подобна тенденция, която може да сочи къмъ известно угодничество, и нашата група протестира, защото знаемъ, че подобно угодничество на Тончева къмъ Дисконто Гезелшафтъ докара тия задължения за минитъ „Перникъ“ и „Бобовъ-долъ“ и тия задължения, които имаме сега. Азъ свързвамъ всичко и за мене въ случая нѣма значение кой е министъръ, тъй като вие много

добро помните, че азъ по сжщия начинъ съмъ говорилъ тукъ, отъ това мѣсто, на Тончева, за всички онѣзи опасения, които съмъ ималъ, много отъ които сж се сбѣднали и които може би сж могли да му послужатъ да спаси нѣщо и да не прави тѣзи пакости. Но въ всѣки случай, положението е отишло дотамъ, че той е направилъ значително много да се дойде до 4 милиарда дългъ само къмъ Германия, произходящъ отъ войната подъ разни форми. Но това какво значи, г-да? Финансовиятъ министъръ казва, че ние имаме едно задължение отъ банкноти 2.300.000.000 л., обаче казва, ние имаме портфейлъ въ Берлинъ и Виена 1.170.000.000 л. — точно не забѣлѣзахъ. Той казва: единъ милиардъ въ Берлинъ, другъ — въ Виена. Това е, собствено, единственото срѣдство, съ което Народната банка формално покрива банкнотитъ. Тя тѣзи пари ги нѣма на ръка, не може да ги има, не разполага съ тѣхъ, тя още нѣма кореспонденция не само съ Централнитъ сили, за които блокадата не е вдигната, но и съ Лондонъ, напр., за да може да получи банкноти, каквито трѣбватъ, и подиръ нѣколко дни ние ще останемъ безъ банкноти. Просто нѣма банкноти, не могатъ да бъдатъ направени, понеже нашата Държавна печатница не може да ги изкарва. Тя изкарва едвамъ-едвамъ само сѣкровищни бонове, и то не достатъчно, мѣнчнотията е голѣма, технически срѣдства нѣма. Не се е мислило наврѣмето. Русия поне въ това отношение е щастлива: тя има фабрики, вади банкноти колкото ѝ трѣбватъ, дава, па не му мисли за утрѣ. А ние и това не можемъ да направимъ. Можемъ само да нарежемъ сѣкровищни бонове, и то въ малкътъ размѣръ.

Г. Димитровъ: Тя има собственост, срѣщу която дава банкноти.

Д-ръ Н. Сакаровъ: По този въпросъ нѣма собственост.

Г. г. народни прѣдставители! За да видите, какво е положението, азъ ще ви цитирамъ само 2—3 цифри. На 1911 г. 31 декемврий нашитъ банкноти бѣха 110 милиона лева, на 1912 г. м. декемврий — 164 милиона, на 1913 г. — 188 милиона, на 1914 г. — 226 милиона — все казвамъ кръгли цифри — на 1915 г. — 369 милиона, на 1916 г. — 839 милиона, на 1917 г. — 1.492.000.000, на 1918 г. 31 декемврий — 2.298.000.000, а сега — 2.306.000.000 л., а всичко-навсичко въ касата на банката има 600 милиона лева банкноти, които като се свършатъ, въпросътъ е нареденъ!

Министъръ А. Ляпчевъ: Ще ги намалимъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Г. Даневъ отговори вчера: „Желаемъ да направимъ вжтрѣшенъ заемъ“. Слава Богу! Петъ години разправяхме тукъ, че трѣбва да се направи вжтрѣшенъ заемъ, най-сетнѣ г. Тончевъ въ края на 1917 г. рѣши да направи вжтрѣшенъ заемъ чрезъ сѣкровищни бонове, започна се на декемврий 1917 г. и днесъ сумата е близо половинъ милиардъ лева сѣкровищни бонове. Обаче много късно. Тончевъ имаше туй нещастие за всичко да идва много късно; когато гешефтътъ, спекулата е свършена, той идва и ги оформява накрая. По този начинъ сѣкровищнитъ бонове можеха да бъдатъ милиардъ-два, банкнотитъ 2.300.000.000 л., които се намиратъ въ населението, можеха да бъдатъ единъ милиардъ или половинъ милиардъ, а другото да бъде сѣкровищни бонове, за да може да оперира банката и, главно, сѣкровищнитъ бонове нѣмаше да прѣлизвикатъ туй спадане на валутата, каквато причиниха банкнотитъ, защото то е единъ вжтрѣшенъ дългъ на българската държава, той фактически не е дългъ на Народната банка, защото тя е просто единъ посрѣдникъ, обаче българската държава е длѣжникътъ и асжъ тя си плаща 5% за тѣхъ, макаръ че на насъ не ни плаща нищо за банкнотитъ. Ето защо, г-да, това, което каза г. министърѣтъ на финанситъ, азъ желая да стане веднага — да се склучи вжтрѣшенъ заемъ. Той казва принудителенъ. Вѣрно, би трѣбвало да бъде принудителенъ, но азъ мисля, че вече изплащането съ сѣкровищни бонове, макаръ и късно, смѣткитъ на реквизицията и на изземването сега отъ нѣколко мѣсеца насамъ, е вече единъ принудителенъ заемъ. Второ, фактътъ, че съ закона за курса на Българската народна банка и за покритието на банкнотитъ се задѣлжи народътъ да не внася банкнотитъ за обмѣняване, т. е. до второ разпореждане банката не обмѣнява банкнотитъ — и това е единъ видъ принудителенъ заемъ. Но това е само единъ видъ заемъ. Туй трѣбва да стане въ формата на сѣкровищни бонове отъ известни размѣри, които подиръ това да се прѣвърнатъ на дълготраенъ вжтрѣшенъ заемъ, който — ако би трѣбвало — да мине къмъ вѣншенъ дълготраенъ заемъ, вѣчна рента, къмъ която, вѣроятно, ще

търбва да мине държавата. Тъй щото тия идеи са много добри, но, за жалост, идват много късно, когато валутата е паднала, тъй както много късно дойде законът за централата на девизитъ, тогава, когато нѣма нужда отъ него или пъкъ има много малка нужда. Тогава, когато тукъ се говорѣше подробно на Тончевъ, още прѣди три години — особено г. Липчевъ говорѣше на тая тема, аслѣ той внесе законопроекта — че търбва да има централа на девизитъ, за да регулира паричния пазаръ, караха се въ дирекцията, имаше кавги между финансови учрѣждения, банки и чиновници висши и низши и най-сетѣ нѣма централа на девизитъ, има разпирания между чиновниците, има министри на разни мѣстѣ, има България опропастена, има валута паднала, има, обаче, удоволствие на чиновници. Тъй щото казвамъ, макаръ, че дойде централата на девизитъ да направи извѣстна полза, не се заблуждавайте: централата на девизитъ, както е организирана, тя фактически можа да узнае отъ банките само 1/10, може би, отъ тѣхното камбио; всичко друго, благодарение на това, че частнитъ не бѣха задължени да декларирайтъ, си остана скрито и частнитъ банки и търговцитъ си иматъ, може би, 200—300 милиона камбио въ разни държави, неутрални и воюващи, съ които сега желаятъ да ни доставятъ разни стоки, обаче държавата не разполага съ тѣхъ. Хубавата цѣль на закона — още по-хубаво щѣше да бѣде, ако бѣше възприета наврѣмето — се парализира, понеже дойде късно. Не е виновенъ Липчевъ, че дойде късно, а Тончевъ че не го е далъ наврѣмето. Но всички тия въпроси, които иматъ отношение съ нашата валута и съ банкнитѣ, можеха да иматъ значение и да не чувствуваме тази тежестъ сега, обаче тогава нищо не се направи, защото тогавашното врѣме прѣдставляваше други условия за забогатяване.

Г-да! Да ви кажа още една дума. Банкноти ви изброихъ много, обаче какво е покритието? Покритието въ злато на 1911 г. бѣше 40 милиона, на 1912 г. — 51 милиона, на 1913 г. — 55 милиона, на 1914 г. — 55 милиона. Сега внимавайте: отъ 1914 г. до 1918 г. златото ефективно не се е увеличило повече отъ 6½ милиона лева. Значи, заемътъ съ 300 милиона лева, който ужъ билъ сключенъ, е далъ всичко-навсичко 5 милиона лева злато ефективно. И ако днесъ въ банката казватъ, че има покритие накрая на 1917 г. 85 милиона лева, причината е, че чуждестранни банкноти има вътрѣ въ страната, обаче цѣлата работа — злато, сребро, чужди банкноти — е 100 милиона лева; има 1.170.000.000 л. въ Берлинъ и Виена, дѣто нѣмаме достѣпъ, и съ които нѣмаме отношения. Чудимъ се тогава, дѣто Съглашението ни казва: „Имате ли пари за 10 милиона килограма брашно?“ — „Имаме“. — „Какво?“ — „Банкноти“. — „Не щемъ банкноти; имате ли долари?“ — „Нѣмаме“. — „Какво имате?“ — „Крони и марки“. — „Не щемъ крони и марки. Имате ли валута неутрална и европейска?“ — „Нѣмаме“. — „Тогава нѣма храни“. И сега търбва да се полагатъ всички усилия, да се залага мило и драго, за да се храни населението съ стокитъ, които пристигатъ. Ако, обаче, наврѣмето всичко не се концентрираше въ Берлинъ и Виена, ако възможността на операциитъ да се вършатъ бѣше приета наврѣмето и ако такива задължения по банкноти не бѣха станали, естествено, ние щѣхме да имаме днесъ по-голяма възможностъ за погасяване на такива искания. Какъ мислите? Утрѣ ще потрѣбва валута и камбио за газъ, за солъ, за зехтинъ, за маслини, за захаръ, за всичко и даже да има добра воля у хората да дадатъ, когато граничитъ биха били отворени, пакъ нѣма да го имаме. Ето защо нашата партия вади заключение, по отношение на прѣхраната, въ свръзка съ доставкитъ, въ свръзка съ реквизицията, въ свръзка съ изземванията, съ търговията, съ вноса, износа, съ валутата, съ камбиото, съ централата на девизитъ, че всичко това е дѣло на Дирекцията на прѣхраната, дѣло на единъ органъ. Всичко това е необходимо да стане, за да нѣма борба, да нѣма кръстосване между разнитъ учрѣждения, да нѣма борба между граждански и военни власти, да нѣма военни органи, които да владѣятъ извѣстни складове, извѣстни магазини, съ запаси, да взематъ отъ тѣхъ за себе си, а да нѣма за народа; колкото има, търбва да бѣде раздадено. Г. г. народни прѣдставители! Ние знаемъ, че въ България нѣма Карпатитъ, нѣма газъ, че Рилскитъ балканъ нѣма да даде газъ; ние знаемъ, че нѣмаме каменна солъ, а имаме само морска солъ; ние знаемъ, че засега повече отъ нашитѣ петъ захарни фабрики нѣма да имаме; ние знаемъ, че зехтинъ и маслини нѣма да имаме; но газъ, колкото, имаме, милионъ, два, петъ хиляди литри не виждаме наврѣмето да бѣде раздадена на всички еднакво, а виждаме тукъ да има, а тамъ да нѣма. Недоволството отъ тамъ

иде. Когато нѣщо го нѣма и не може да го има, здравиятъ инстинктъ на народа знае, че не може да го има. И азъ не мисля, че има нѣкой работникъ, нѣкой селянинъ, който може да помисли, че ако въ България имаме 10 милиона литри газъ сега, то можемъ съ единъ замахъ да имаме 50 милиона литри. Обаче не може въ Свищовъ единъ милионъ литри газъ да лежатъ въ рафинериитъ, въ складоветъ и която да не бѣде раздадена наврѣмето. Не може да се върши такава лудория: да вземешъ една хубава мѣрка, да обявишъ възбрана, да кажемъ, върху боба, да го изземешъ, да го туришъ въ складове, да се разправяшъ три мѣсеци за цѣната на боба, той да лежи въ складоветъ, да не го раздавашъ на населението и така да посжипишъ още повече онзи, който е скритъ и контрабандиранъ. Търбва да го изземешъ и да се раздаде веднага. Ама спорятъ 5 л. ли да бѣде, имало рекламации за 6, 7, 8 л. Какво 6, 7, 8 л.? Нѣма такава нѣщо. Който си е позволилъ да спекулира, който си е позволилъ да взема боба по 7, 8 л., за да го продава послѣ 10—15 л., който търговецъ фабрикантъ си е въобразявалъ, че ще спечели милионъ, търбва да бѣде опропастенъ, търбва да се вземе неговиятъ бобъ и да се даде на хората по обикновени цѣни. Но по такъвъ начинъ да се дѣйствиува, понеже било спорно, понеже имало нѣкаква банка, въ които участвувалъ не знамъ кой, да спорятъ съ банката часове, мѣсеци за цѣната, не може така. Търбва непрѣмънно да се из земе и да се удовлетворятъ нуждитъ наврѣме. Тогава нѣмаше нуждата да бѣде толкова кръщяща. Сжщото е и съ масѣта. А азъ бихъ казалъ, че сжщото ще бѣде и съ всичкитъ артикули, които биха били обявени подъ възбрана и биха били иззети. Примѣрътъ, който имаме съ житото, което се плаща по 2 л. — много или малко, то е другъ въпросъ — макаръ че селянинътъ може да го продава по 3, 6, 10 л., е много добъръ. Вие питате ли селянина дали не може да го продава по-сжщо? Може и го продава по 5, 6, 10 л., обаче държавата казва: „Въ интереса на общото, въ интереса на всички не давамъ повече отъ 2 л., вземамъ го“, и тя го взема. Азъ казвамъ на сжщото основание, съ сжщия моралъ, съ сжщото право, съ сжщия законъ търбва да бѣдатъ иззети отъ всички други, които иматъ другъ родъ артикули, производими въ България или доставени отъ вънъ, а не да се прави разлика. Тогава нѣма да има демагогия на тая тема, тогава колкото желѣзни, дървени, текстилни прѣдмети има, които могатъ да бѣдатъ дадени на града и селото, съ тѣхъ ще бѣдатъ удовлетворени нуждитъ въ границитъ, колкото сега има такива прѣдмети въ България. Знае се, че има блокада, знае се нашата търговия, знае се производството, слѣдователно, нѣма защо да се говорятъ бабини деветини. Тогава въпросътъ ще бѣде ясенъ. Ето, г. г. народни прѣдставители, каква е тази система на цѣдотъ при изземането на държавата, при търгуване отъ държавъ зуване отъ нея на всички сили въ страната, при използване на самитъ търговци и индустриалци въ името на общогражданската повинностъ за тая цѣль. Тогава могатъ да се постигнатъ онѣзи резултати, които са възможни въ нашитѣ граници, при нашитѣ условия.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Г. Сакаровъ, врѣмето Ви изтече, свършвайте.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Свършвамъ, още малко.

Х. Бояджиевъ: Пакостъ дирекцията.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Сега може да е пакостъ, но нѣма да се съглася, г. Бояджиевъ, съ заключението, че отъ голѣмитъ злини, които сме констатирали отъ дирекцията, тя търбва да се прѣмахне. Защото, ако оставите българския народъ безъ иззета храна, да нѣма хлѣбъ по 2 л., ще бѣде още по-лошо, а то не може да бѣде. Цѣлиятъ въпросъ е, че тѣзи интереси, които се кръстосватъ по това, което знаемъ, търбва да бѣдатъ прѣдѣлени. И онзи день, когато г. Кьорчевъ взе поводъ отъ една дума на г. министъръ-прѣдседателя и изказа своитъ опасения относително въпроса, да не би да стане нейното закриване така лекомислено, направи ми удоволствие, че г. министъръ-прѣдседателъ заяви, че това не е въ неговата мисль, че той гони други, нормални врѣмена за по-нататъшни дѣйстви и пр. Защото, г. г. народни прѣдставители, не дѣйте отива отъ една крайностъ въ друга. Нека да поправимъ закона за дирекцията по отношение на нейнитъ права, на нейнитъ функции, на нейната способностъ за дѣйствие, а не обратно, да я махнемъ наеднѣжъ при тия условия, при които се желае отъ спекулантитъ. Азъ не от-

ричамъ, че трѣбва да бѣде използвана търговската способност и компетенция, не отричамъ, че можемъ да използваме търговскитѣ сили, камбиото, но това трѣбва да стане изключително за смѣтка на държавата. Но това менѣ не ме радва.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Г. Сакаровъ! Два часа изтекоха.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Още 10 минути, за да свърша.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Не може.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Тогава попитайте Камарата.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Нѣма какво да питамя Камарата. Въ правилника е казано изрично.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Азъ ще свърша сега, въ 10 минути.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Добръ, 10 минути, но 11 минути нѣма да Ви позволя.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Г-да! Азъ минавамъ отъ този въпросъ къмъ другъ единъ въпросъ. Въ бюджета на държавата ахилесовата пета е била и би била въ бъдеще, ако това положение остане, военната му частъ. Г. министърътъ на войната уволнява, назначава, направилъ е добри уволнения, прѣмахналъ е извѣстни хора, обаче е оставилъ да съществува едно голѣмо зло. На първо мѣсто то се състои въ това, че той е свикалъ висшия воененъ съвѣтъ да рѣшава организацията на армията, да я подмладява. Ще я подмладяватъ тъкмо тѣзи хора, които той трѣбваше да разпрати въ домоветѣ имъ, съ единъ указъ веднага до единъ вънка. Ни единъ отъ тѣхъ не е за тая работа, всички сж дали, щото сж могли. Ако е нужно, нека имъ благодаримъ; за това има рескрипти, заповѣди, то не ме интересува. Обаче тѣ сж тормозъ на работата и менѣ ми бѣше много приятно, че неговиятъ органъ „Военни извѣстия“ оня день попадна почти на сжщата мисль, че голѣмо зло е, дѣто най-голѣмото зло рѣшава доброто на армията — висшиятъ воененъ съвѣтъ на тѣзи, които опростиха България. Ето, това е главниятъ въпросъ — организацията на армията — който ни интересува, г. г. народни прѣдставители, и това рѣшение, което нашата партия изнесе прѣдъ Министерския съвѣтъ, на което всѣки часъ чакаме резултата, за да теглимъ конвенцията ни, това рѣшение, г. г. народни прѣдставители, стои като единъ главенъ пунктъ относително армията, защото и вие чувате гласове отъ Западъ, отъ Парижъ, за разоръжаване. Ние сме абсолютно приятели на разоръжаването. И ако нѣкаква войска, нѣкакво въоръжение на народа бѣде запазено, което да бѣде задължително за всички и което да има само единствена цѣль, пазене свободата и правата на народа, това трѣбва да бѣде въ рамкитѣ на тѣй нарѣчената народна армия. Бюджетътъ за 1918 г. е правенъ въз основа съществуването на 12 дивизии. Може сега да бждатъ 6 дивизии или 9 дивизии, но поддържането на една армия отъ 200 хиляди, огъ 100 хиляди, отъ 50 хиляди за България не е нужно. Ако нѣкой живѣе съ идеята да води война посемъ-сега по нѣкакъв фронтъ, да очаква, напр., нѣкои да се скаратъ, югославянитѣ въ Загребъ, напр., ...

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Това нѣщо не се мисли.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Има такива хора.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Въ правителството ги нѣма.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Ако въ правителството ги нѣма, това е много хубаво. Но ако има нѣкои г. г. народни прѣдставители, които да чакатъ подобно нѣщо, тогава вече България ще бѣде окончателно заличена.

Х. И. Поповъ: Кждѣ ги има?

Д-ръ Н. Сакаровъ: То не би трѣбвало да бѣде така, г. Поповъ, но нали знаемъ, щомъ малко се поправимъ, поразмърдаме се, има въ блатото хора, които излизатъ на улицата, има въ вѣстницитѣ такива хора, които пушатъ фитили, които си въобразяватъ, че ще уплашатъ Клемансо или другото. Г. г. народни прѣдставители! Никакви подобни задачи на България не можемъ да възлагаеме, никакви подобни задачи нашата партия не може да по-

несе и затуй ние казваме, че нѣмаме никакви основания да се грижимъ за армията, за досегашната система, освѣнъ да мислимъ за онова народно въоръжение, което нѣкога имаше значение на милиция, което днесъ се казва народна войска, която да получи организация, пригодна за българскитѣ условия. Тѣзи разноси за войната, тѣзи разноси за войската, които днесъ ги има още въ бюджета, никаква смисль не трѣбва да иматъ; тѣ сж най-голѣмиятъ тормозъ за нашия бюджетъ и ржката на финансовитѣ министри трѣбва да бѣде насочена тъкмо тамъ: да отсѣче този коренъ, както и корена на бюрократическата система, въобще, въ чиновничеството. Нека не ви се вижда чудно, какъ може да се казватъ такива искания, когато се намираме въ едно такова врѣме. Не, г-да, тъкмо обратното: азъ мисля, каквито и да бждатъ борбитѣ въ Парижъ, какъвто и да бѣде бѣсътъ, който обхваща тамъ ржководителитѣ на конференцията съ всички сили да смачкатъ побѣденитѣ, всичко това може да ги смачка тѣхъ. Азъ не желая да пророкувамъ въ това отношение, но зная само едно, че когато тази работа продължи повече отъ 5—6—8 седмици, ние ще имаме, може би, прѣдъ себе си нови фактори, които ще рѣшаватъ сждбинитѣ въ Парижъ, а не тѣзи, които сега ги рѣшаватъ. И надѣваме се, че дотогава отъ ржководителитѣ на тая конференция, както и отъ всички подобни сили тамъ, особено както сж отношенията въ държавитѣ на Съглашението, отъ страна на социалдемократията въпроситѣ ще бждатъ разрѣшени тѣй правилно, както ние се надѣваме. Азъ не знамъ, какъвъ ще бѣде крайтъ, азъ бѣгамъ отъ пророкуванията, понеже смѣтамъ, че въ това отношение много грѣшки могатъ да бждатъ направени; азъ изказвамъ само тѣзи пожелания, че разрѣшението на тѣзи въпроси трѣбва да доведе България до такова положение, че да нѣма работа съ никаква войска, да нѣма работа съ постоянна армия, да нѣма отношение съ онѣзи дългове, за които говорихъ, както и съ онѣзи, които сж повече вътрѣшни — за реквизицията 1½ милиарда, за банкнотитѣ 2½ милиарда и отъ други задължения, които не могатъ лесно да бждатъ зачертани, защото биха разстроили народното стопанство. Но това е една вътрѣшна работа на нашата политика, къмъ която трѣбва да се отнесемъ въ бъдеще, и която трѣбва да свържемъ съ общата работа. Ето защо, г. г. народни прѣдставители, вие виждате, въ какви рамки се движатъ моитѣ мисли относително 6/12 отъ бюджета на г. финансовия министъръ. Вие виждате какви искания му набѣлзвамъ като искания на нашата партия, които сж сложени на масата на Министерския съвѣтъ, едни отъ които сж за немедленно удовлетворение, а други за проучване и скорешното имъ разрѣшение. Ако, г. г. народни прѣдставители, искаме да върви работата напредъ, ако изобщо въ България желаемъ да помогнемъ за изплуването отъ това прѣходно врѣме, отъ тѣзи мъчности, ние трѣбва дѣйствително да положимъ усилия въ това направление. Иначе, — азъ завършвамъ — картината, която днесъ България прѣдставлява, има само слѣдующитѣ четири страни: България сега е военно капитулирала, България е народостопански опростена, България е държавно-финансово банкрутирала и България е морално поварена. (Ржкоплѣскане отъ широкосоциалистическата група и отъ нѣкои въ земледѣлската група)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Константинъ Панайодовъ.

К. Панайодовъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Ние сме сезирани съ законопроекта на г. министра на финанситѣ за 6/12 отъ бюджета за прѣдстоящата финансова година. Обстоятелството, че и сега отъ насъ се искатъ пакъ 6/12 отъ бюджета, а не ни се прѣдставя единъ бюджетъ самостоятеленъ, специално изученъ за прѣдстоящата финансова година, показва, че дѣйствително прѣзъ врѣмената, които ние прѣживяваме, не е възможно и да се прѣдстави цѣленъ бюджетъ, а трѣбва да се искатъ дванайсетини, както бѣше прѣзъ всичкото врѣме на войната. Въ това отношение азъ не мога да правя упрѣкъ на г. финансовия министъръ, защото, наистина, въ едно ненормално врѣме не е възможно да се прѣдстави единъ нормаленъ бюджетъ. Това е не само у насъ, това е днесъ-заднесъ почти въ цѣла Европа, у всички воюващи държави; вредъ сега бюджетитѣ се прѣдставляватъ въ видъ на дванайсетини. По отношение на този бюджетопроектъ сега може само да се каже едно нѣщо, а именно, че въ законопроекта сж вмѣкнати нѣкои разпореждания, които би трѣбвало да фигуриратъ въ отдѣлни закони, било въ видъ на корекция на законитѣ, било въ видъ на нѣкои до-

пълнения. Отъ практиката на Финансовото министерство въ продължение на 4 години ние пръв път виждаме, щото въ законопроекта за дванадесетинитъ на бюджета да се представяватъ цѣль редъ съществени измѣнения на много други закони. Така щото, въ това отношение може да се направи единъ упрѣкъ. Финансовото министерство би трѣбвало, прѣди да иска дванадесетинитъ отъ бюджета, да представи на Народното събрание за измѣнение всички онѣзи закони, които сж внесени въ този законопроектъ. Тогава тѣ щѣха да бждатъ обсъдени отдѣлно, може би щѣха да бждатъ обсъдени по-цѣлно, по-добрѣ. Но въ всѣки случай, прѣдполагамъ, че врѣмето, което остава до началото на идущата финансова година, не е позволило на министерството да се занимае съ такива отдѣлни законопроекти за измѣненията на всички тѣзи закони, които тукъ виждаме. Това, обаче, не трѣбва да ни лиши отъ възможността тѣзи измѣнения на законитъ да ги разгледаме по-подробно, по-обстоятелствено. Това, азъ мисля, ще стане въ финансовата комисиия, която ще разгледа бюджетопроекта, прѣди той да бжде внесенъ на второ четене въ Камарата. Тази е общата бѣлѣжка, която можеше да се направи по този законопроектъ.

Да се влиза, г. г. народни прѣдставители, въ подробни обсъждания на всички кредити, които сж прѣдвидени въ тѣзи дванадесетини, е почти невъзможно, защото ще ни отдалечи твърде далеко отъ въпроса, толкова повече, че подробно имъ изучаване се явява не толкова належащо, защото перата сж извлѣчени отъ стари законопроекти само съ нѣкои измѣнения и допълнения. Бюджетопроектътъ, който се прѣдставлява, безспорно, надминава всички размѣри, които досега сме ги имали. Ако този законопроектъ за 6/12 би билъ прѣдставенъ въ единъ самостоятеленъ и цѣленъ бюджетъ, за прѣдстоящата година, ще видимъ, че този бюджетъ ще бжде най-голямъ, който сме имали досега. Нѣма съмнение, че величината на бюджета е резултатъ на условията, въ които сега се намира държавата. Както материалнитъ нужди за издържането на всички учрѣждения и управления, така сжщо и разносцитъ по заплатитъ на персонала сж се увеличили въ една значителна степенъ. Нѣма съмнение, че това увеличение не може да служи като причина да се откаже на държавата единъ бюджетъ. Голѣми ли сж разносцитъ, малки ли сж, държавата трѣбва да си има бюджета. Ние можемъ да изказваме всички пожелания за намаление на държавнитъ разходи; това, обаче, не е достатъчно, ако условия за извършване на такива намаления нѣма. И, слѣдователно, нѣдѣйте иска отъ мене да взема, като критикувамъ бюджетопроекта въ това отношение, да искамъ отхвърлянето му заради това, защото разходитъ, които влизатъ въ него, сж разходи голѣми, които ще изискватъ отъ държавата голѣми суми за покриването имъ. Ако тѣзи разходи сж необходимо наложителни за поддържането на държавната машина, тѣ трѣбва да бждатъ дадени. Въ зависимостъ отъ това е и увеличението на приходната частъ на бюджета. И като обърнете внимание на приходната глава на този бюджетопроектъ, и тя ни показва, че приходитъ на държавата сж увеличени въ значителна степенъ, защото и разходитъ сж увеличени въ една значителна степенъ. Това, което трѣбва да се каже по отношение на приходната частъ въ общи думи, то е това, че е желателно Министерството на финанситъ да се помъжеше да увеличи приходитъ на онѣзи пера, които най-лесно могатъ да бждатъ добити, безъ да засегнатъ широкитъ маси, и особено бѣдното население. Азъ не искамъ да кажа, че една частъ отъ обществото трѣбва да бжде изключена отъ плащането на приходи за поддържането на държавната машина, искамъ само да обърна вниманието, че колкото Министерството на финанситъ съобразява своитъ приходи съ възможността на тѣхното внасяне, толкова бюджетътъ става по-лесно удовлетворимъ и приходитъ по-лесно събираеми. Отъ прѣдставения бюджетопроектъ се вижда, че прѣжитъ данѣци сж увеличени въ значителна степенъ. И понеже е извѣстно, че събирането на прѣжитъ данѣци става много по-мѣчно както по начина на събирането, така и поради източникитъ за внасянето, може да се каже, че ако бѣше се обърнало по-големъ внимание на косвенитъ данѣци и чрѣзъ тѣхното по-рационално увеличение да се облекчеа прѣжитъ даждия въ тѣхното увеличение, менъ ми се струва, щѣше да бжде по-добрѣ, т. е. ако Министерството на финанситъ се порижеше необходимитъ суми за покриването на държавнитъ разходи да се добиеха чрѣзъ увеличение повече на косвенитъ данѣци, отколкото на прѣжитъ данѣци. Азъ виждамъ тукъ наистина, че сж увеличени и косвенитъ данѣци въ значителна степенъ. Но понеже сега-засага, споредъ сегашната наша система на облагане, най-лесно съ-

бираеми данѣци сж косвенитъ и понеже тѣ прѣдставляватъ и най-големъ перо въ нашия приходенъ бюджетъ, азъ мисля, че ако бѣше се обсъдилъ този въпросъ по-рационално отъ Министерството на финанситъ, прѣди да се прѣдстави бюджетопроектътъ, можеше да се постигне едно облекчение на прѣжитъ данѣци за смѣтка на косвенитъ, тѣй като плащането на косвенитъ данѣци е много по-нечувствително, отколкото на прѣжитъ данѣци. Особено това може да се каже по отношение на прѣдставения законопроектъ за 6/12 за идущата финансова година. Този бюджетъ е врѣмененъ, той не е постояненъ, не е за дълго врѣме. Съ прѣмахването на ненормалнитъ условия ще се изработи нормаленъ редовенъ бюджетъ и вѣроятно много пера, които съществуватъ тукъ, въ този бюджетъ, нѣма да ги има. И понеже при сегашната повишена цѣна на всичкитъ прѣдмети за консомация плащането на косвенитъ данѣци въ старитъ размѣри е почти нищожно, зарадъ това азъ мисля, че тѣзи косвени данѣци при сегашнитъ цѣни на прѣдметитъ за консомация сж много малки, биха могли да се увеличатъ въ по-големъ размѣръ и нѣма да бждатъ чувствителни при цѣнитъ, които иматъ прѣдметитъ за потребление. Да вземемъ за примѣръ вноснитъ мита. Ако цѣната на зехтина наврѣмето е била, да кажемъ, 2.20 л. и се плаща едно вносно мито отъ 20—30 стотинки, на този сжщия прѣдметъ при една цѣна на зехтина отъ 20 или 24 л., както се прѣдполага сега да го получимъ съгласно договоритъ, които е сключила дирекцията, вносното мито би могло да се увеличи въ единъ голѣмъ размѣръ. Защото, ако на една цѣна отъ 20 л. турите едно вносно мито отъ 2 л., то ще бжде само 10%. Това сжщото може да се каже по отношение на акцизитъ както на внасянитъ стоки, така сжщо на прѣдметитъ, които се изработватъ въ България, едно значително увеличение на всички тѣзи косвени даждия нѣма да бжде чувствително при цѣнитъ, които сега се плащатъ като стойностъ на тѣзи прѣдмети, и заради това би било прѣпорѣчително, за да се облекчатъ прѣжитъ даждия, да се увеличатъ косвенитъ даждия. Мисля, че тѣзи послѣднитъ нѣма да бждатъ толкова толкова чувствителни.

Нѣма съмнение, че най-хубаво би било, ако можеше да се въведе прогресивно-подоходниятъ данѣкъ, който да замѣни всичкитъ сжществуващи прѣжи даждия. Но отъ това, което се е казало и се е писало досега за прогресивно-подоходния данѣкъ, трѣбва да се направи едно заключение: че е далечъ още врѣмето, когато този данѣкъ ще може да бжде въведенъ у насъ. Този данѣкъ още не е въведенъ въ много по-напрѣднали държави, дѣто сж го изучавали съ десетки години. Този данѣкъ не може скоро да бжде въведенъ и у насъ при недостатъчното му още изучаване и при недостатъчното уреждане на имотитъ, които ще даватъ на държавата този данѣкъ. Прогресивно-подоходниятъ данѣкъ не може да бжде въведенъ въ едно ненормално врѣме, защото не можете вие да изчислявате приходитъ на данѣкоплатцитъ, които трѣбва да легнатъ въ основата на прогресивно-подоходния данѣкъ за дълго врѣме, възъ основа на сегашнитъ приходи, които тѣ иматъ, защото приходитъ сега на всички гражданѣ сж ненормални, а възъ основа на ненормални приходи вие не можете да изработите единъ нормаленъ законъ за прогресивно-подоходния данѣкъ. И затова азъ считамъ, че грѣшатъ всички онѣзи, които настояватъ прогресивно-подоходниятъ данѣкъ да бжде въведенъ частъ по-скоро. Той е желателенъ, тѣй е нуженъ, обаче неговото въвеждане въ ненормално врѣме не може да стане. И ако такава нѣщо стане, той не може да бжде освѣтъ пакостенъ за стопанственото и икономическо развѣтие на народа.

Слѣдователно, по-много и сега, и още редъ години ние ще бждемъ принудени като главенъ източникъ за покриване на държавнитъ разходи да имаме косвенитъ даждия. Въ помощъ на косвенитъ даждия намъ могатъ да ни дойдатъ сега-засага и на първо врѣме само държавнитъ привилегии, сжществуюшитъ и тѣзи, които могатъ да бждатъ въведени като нови. Азъ мисля, че по необходимостъ ще се наложи разширението на държавнитъ привилегии. И ако държавнитъ привилегии бждатъ уредени добрѣ, бждатъ стабилизирани, азъ мисля, че тѣ заедно съ косвенитъ даждия ще прѣдставляватъ най-сигурния приходъ на държавата. Какви ще бждатъ тѣ, никой, разбира се, не може да каже. Г. Сакаровъ изброи нѣколко прѣдмети, които, споредъ неговото мнение, могатъ да бждатъ прѣдметъ на държавна привилегия, като тютюна, розовото масло и други предмети за износъ. Разбира се, въпросътъ за държавнитъ привилегии е въ зависимостъ и отъ бждащитъ граници на България, защото тѣзи привилегии могатъ да бждатъ разширени, ако и територията на България бжде

разширена. Тъзи привилегии могат да бъдат разширени чрез въвеждането им върху предмети, които се добиват не само въ границите на стара България, но особено въ бъдещите граници на България. Какви ще бъдат тези граници, никой не знае; дали ще имаме нещо повече от това, което имаме сега, пакъ никой не знае. Въ всички случаи, искамъ да кажа, че въпросът за държавните привилегии е въ зависимост от границите на държавната територия. Има и работи, за които се е говорило и за които се е писало и които тоже могат да бъдат възприети като държавна привилегия съ значителна полза за прихода на държавата. Такова е, напр., застрахователното дѣло, което може да бъде възприето като държавна привилегия най-лесно от всички частни предприятия, които засега има, и което може да докара единъ значителенъ приходъ на държавата, особено ако застрахователното дѣло, като стане държавна привилегия, се прѣобърне и въ задължително застраховане. Та искамъ да кажа, г. г. народни прѣдставители, че тогава, когато ще бъде въведенъ прогресивно-подоходниятъ данѣкъ, ние по неволя ще трѣбва да черпимъ главните ресурси за покриване на държавните разходи отъ косвените данѣци и отъ държавните привилегии. И въ това отношение трѣбва да прѣпоръчаме на Министерството на финансите да вземе всички мѣрки за изучаването на въпроса какви нови държавни привилегии могат да бъдат въведени и по какъвъ начинъ тѣ могат да бъдат въведени.

Х. И. Поповъ: И подиръ прогресивно-подоходния данѣкъ пакъ тѣ ще бъдатъ по-важни, както е въ другите държави. Income tax не играе голѣма роля въ бюджета на Англия, General property tax също не играе роля въ Съвероамериканските щати, allgemeine Einkommenssteuer въ Пруссия също не играе голѣма роля.

К. Панайодовъ: И азъ съмъ на същото мнѣние.

Х. И. Поповъ: Но само че Вие казвате, че дотогава ще имаме косвени данѣци. Като-че-ли слѣдъ това нѣма да имаме; пакъ ще имаме.

К. Панайодовъ: Не, не, азъ прѣдполагамъ, че въ прогресивно-подоходния данѣкъ ще влѣзе данѣкътъ върху сградите, поземелниятъ данѣкъ и въобще прѣкиятъ данѣци...

Х. И. Поповъ: Всичките прѣки данѣци.

Министъръ А. Ляпчевъ: Почти нищо нѣма да влѣзе; всичко отдѣлно ще си съществува.

К. Панайодовъ: ... и тогава, когато всичко това — данѣкътъ върху сградите, данѣкътъ занятието, поземелниятъ данѣкъ — се събере заедно, азъ прѣдполагамъ, че прогресивно-подоходниятъ данѣкъ ще бъде едно значително перо въ приходния бюджетъ, което ще конкурира заедно съ косвените данѣци.

Х. И. Поповъ: И сега сж 43 милиона лева, ще ги направимъ 80 милиона.

К. Панайодовъ: Защото, когато се въведе прогресивно-подоходниятъ данѣкъ, азъ смѣтамъ, че той ще бъде въведенъ на основание на едни по-сигурни изчисления и тия по-добри изчисления непрѣмънно ще докаратъ увеличението на неговата глобална цифра.

Г. г. народни прѣдставители! Единъ отъ най-мѣжните въпроси въ бъдаще не само за насъ, а за всички държави, които участваха въ войната, даже и за неутралните, това е въпросът за държавните бюджети. При тези огромни разности, които станаха прѣзъ време на войната, при това колосално увеличение на разходния бюджетъ и при тези колосални държавни дългове въ всички държави, най-мѣжниятъ въпросъ, който ще се прѣдстави на всички правителства, е въпросът за изнамяне приходи за покриване на всички тия разходи, заедно съ анюитетите на държавните дългове. Най-мѣжниятъ въпросъ, прочее, ще бъде уравнивѣсяването на държавния бюджетъ. Това се пише и се говори вѣдѣ; това трѣбва да го кажемъ и ние. Дали ще имаме намаление на нашите дългове или не, азъ не зная, азъ мога само да пожелая, щото всичко това, което говори г. министърътъ на финансите, всичкото това, което говори г. Сакаровъ, всичко това, което сме чули отъ устата и на други г. г. министри, да бъде изпълнено, т. е. да може да се постигне едно ако не пълно анулиране на нашите задължения спрямо нашите бивши съюзници, то поне едно значително намаление. Ние си спомняме добръ, че чувахме

за такава едно възможно намаление даже отъ устата на г. г. Радославовъ и Тончевъ, когато тѣ бѣха на тая маса. (Сочи министерската маса) Ние чуваме това и отъ сегашния министъръ на финансите, и отъ другите г. г. министри. И наистина, мотивите, които прѣдставяха г. г. Радославовъ и Тончевъ, бѣха други, мотивите, които се прѣдставятъ отъ сегашното правителство, сж други. Въ всички случаи, и отъ бившия кабинетъ, и отъ сегашния кабинетъ се изказва една надежда ако не за пълното анулиране на нашите дългове спрямо съюзниците, то поне за тяхното намаление. Разбира се, тезата, върху която стоеше г. Тончевъ, бѣше силна, тезата, върху която стои сегашниятъ кабинетъ, и тя е силна. Сегашниятъ кабинетъ стои върху положението, че тъй като нашите бивши съюзници не сж изпълнили задълженията, прѣдвидени въ договора, то и ние отъ своя страна имаме право да се освободимъ отъ задълженията, които се налагатъ отъ сжщия договоръ и върху насъ. Тази теза е известна въ правото подъ формулата „Cessante causa cessat obligatio“ — ако въ единъ договоръ двѣ страни поематъ задължения и едната отъ тѣхъ изпълни своите задължения, а другата не изпълни своите задължения, другата, която има поети задължения по сжщия договоръ, има право да се позове на този принципъ и да каже: „Понеже вие не изпълнихте задълженията си по договора тъй, както той бѣше сключенъ, позволете и на насъ да се освободимъ отъ тези задължения, които сме поели съ този договоръ!“ Развити този принципъ добръ съ подкрѣпа отъ всички известни юристи, стари и нови, може да бъде прокаранъ; може да бъде прокаранъ особено тогава, когато ние нѣмаме вече онѣзи връзки съ нашите бивши съюзници, които имаме по-напрѣдъ. Не остава, слѣдователно, освѣнъ правителството да възложи на едни вѣщи хора, които да се занимаватъ съ най-подробното изучаване на този въпросъ и да му го прѣдставятъ въ пълна свѣтлина. Да не се оставя да имаме такива случаи както е съ цитираната статия отъ г. Сакарова — на главния секретаръ на Министерството на финансите.

Министъръ д-ръ С. Даневъ: Той не бѣше главенъ секретаръ.

К. Панайодовъ: И да не е билъ, г. Даневъ, той сега е главенъ секретаръ. Въ всички случаи, той е едно видно лице въ вашата партия. — И, слѣдователно, да не бъдемъ свидетели на едно подобно явление да дойде едно такова лице да пише нѣща свършено неподготвено, неизучено, неосвѣтлено върху самия въпросъ. Разбира се, на това, което е писалъ той, азъ не давамъ никакво значение, не му давамъ значението, каквото му дава г. Сакаровъ, защото въ това отношение всички министъръ има право, както забѣлѣжи и г. министъръ-прѣдседателътъ, да каже: „Не дѣйте слуша какво се пише въ вѣстниците, а чувайте това, което говорятъ министрите“. То е едно правило, за което още покойниятъ Каравеловъ, на единъ апострофъ отъ страна на народни прѣдставители, че въ неговия вѣстникъ се е пишело нѣщо, което противорѣчело на това, което той е говорилъ и писалъ, много умно отговори: „Не дѣйте слуша това, което пишатъ въ вѣстниците, а чувайте това, което ви казвамъ азъ. Въ всички вѣстникъ, около всѣка редакция, има шури хора, които могат да пишатъ каквото щатъ, обаче то не изразява мнѣнието на партията и на водителите на партията, а чувайте това, което ви говорятъ министрите отъ министерската маса“. Така че на това, което е писалъ Георги Николовъ, азъ не давамъ никаква цѣна, но то показва само едно нѣщо: че въпросътъ не е изученъ така, както би трѣбвало да бъде изученъ. А това изучаване не трѣбва да бъде оставено на единъ главенъ секретаръ, на единъ чиновникъ въ Министерството на финансите, на единъ чиновникъ въ Министерството на външните дѣла, а трѣбва да бъде възложенъ този въпросъ за проучване на една комисиия отъ вѣщи лица, които, като го проучатъ, да прѣдставятъ на правителството една здрава юридическа основа, върху която то, като стѣпи, да може да защити своята теза, че ние не сме длъжни да плащаме нашите дългове спрямо бившите си съюзници, направени било за муниции, било като аванси и т. н. и че, слѣдователно, не трѣбва да допуснемъ и едно прѣхвърляне на тези наши дългове къмъ побѣдителите, ако тѣ биха пожелали да ги поематъ като кредитори, за смѣтка на побѣдените народи, въ видъ на контрибуция ли, въ видъ на обикновено обезщетение ли и т. н. Къмъ това изучаване на едни вѣщи въ юриспруденцията лица, по моето мнѣние, трѣбва да се прибави и едно изучаване на едни вѣщи по нашето стопанство и икономическо положение лица, изучаване, което да прѣдставимъ на рѣшителите на съдебните на народите сега въ Версайль, за да видятъ, какво

е положението на България, че тя не е въ състояние да издържа онѣзи тежести, които биха искали да ѝ наложат и че това не е въ интереса не само на България, но не е въ интересъ изобщо и на всички европейски държави, които, прѣко или косвено, ще бждатъ въ търговски и икономически сношения съ нея. Не е въ тѣхенъ интересъ единъ малтъкъ народъ, който има всички зачатки на едно развитие и на едно сътрудничество заедно съ голѣмитѣ нации, да бжде този народъ смачканъ подъ тежестта на едни непоносими задължения.

Нѣкой отъ земеделѣската група: Които оставихте вие.

К. Панайодовъ: Та съвмѣстното изучаване на една юридическа и една икономическа комисия може да допринесе много за подкрѣпата на тезата, върху която стои правителството.

Г. г. народни прѣдставители! Ще успѣемъ ли да намалимъ нашитѣ държавни задължения или не, въ всѣки случай, въ бждаще за българския народъ прѣдстои една сериозна работа, за да може той да издържа трудното финансово положение, въ което ще бжде поставенъ, и да може да запази своето благосъстояние и да поддържа своя икономически напѣдѣкъ и своя културенъ прогресъ. Спасението за въ бждаще ще бжде само въ интензивния трудъ на всички производителни сили на народа. Доставянето на всички ресури за покриването на държавнитѣ разходи ще трѣбва да легне върху плѣщитѣ на всички класи на народа, на всички слоеве, взети въ съвокупность. Ние трѣбва да употребимъ всичкитѣ си познания и всичкитѣ си старания не само да не намалимъ производството на народа, а, напротивъ, да го засилимъ. Безспорно е, че извѣстни непроизводителни разходи занаяпрѣдъ ще бждатъ съкратени. Намаляването на въоръженитѣ сили на всички народи е наложително и то ще стане помимо тѣхната воля. Независимо отъ това, че за дълго врѣме нѣма да се говори вече за война, но и отъ желанието да засилимъ производството на народа, намъ ще ни се наложи едно намаление на разходите по поддържането на нашитѣ въоръжени сили. Ние вече забѣлѣзваме, че много отрасли на производството доставятъ вече много по-голѣми приходи, отколкото по-напѣдъ. Това, което прѣди десетина години се мислѣше за нѣщо фантастично, днесъ ние го имаме налице. Да вземемъ, напр., прихода отъ тютюневото производство. Наистина, този приходъ засега е ненормаленъ. Ние не можемъ да прѣдполагаме, че занаяпрѣдъ цѣната на тютюна въ рѣцѣтъ на производителъ може да бжде 25, 30 или 35 л., но така сѣщо трѣбва да приемемъ, че никога неговата цѣна нѣма да достигне до 60 ст., до левъ, левъ и половина, два, два и половина лева, въ зависимостъ отъ качеството и мѣстността на произхождението на тютюна, както бѣше по-напѣдъ. Въ всѣки случай, ако приходитѣ отъ това народно богатство, тютюна, занаяпрѣдъ нѣма да останатъ тѣзи, които сѣ сега, тѣ все пакъ ще надминаватъ нѣколко пѣти повече старитѣ приходи, които имаме прѣди 5—6 години. Приходътъ отъ скотовѣдството, приходътъ отъ земледѣлието, каквито сега ги има, сѣ приходи колосални; убѣденъ съмъ, че и тѣ нѣма да останатъ въ тѣзи размѣри, въ каквито сѣ сега, но така сѣщо съмъ убѣденъ, че никой пѣтъ тѣ нѣма да спаднатъ къмъ онѣзи размѣри, които тѣ имаша прѣди 5—6 години; убѣденъ съмъ, повтарямъ, че приходитѣ и отъ тѣзи народни богатства, отъ тѣзи производства ще бждатъ нѣколко пѣти по-голѣми, отколкото сѣ били по-напѣдъ. Нѣма съмнѣние, че и тѣзи увеличени приходи на народа ще трѣбва да дадатъ и единъ по-голѣмъ приходъ на държавата за покриване на държавнитѣ разходи. Като обърнете внимание така сѣщо и на нѣкои държавни прѣдприятия, вие и тамъ ще видите, че приходитѣ сѣ се увеличили въ много голѣми размѣри. Така, напр., вземете приходитѣ отъ жѣлѣзницитѣ, които имаме за послѣднитѣ години. Тѣ сѣ вече приходи значителни, може би и тѣ да не останатъ въ сѣщия размѣръ. Може би и тѣ да бждатъ въ бждаще намалени, обаче нѣма никой пѣтъ да достигнатъ до онѣзи размѣри, които имаша по-напѣдъ; пакъ ще бждатъ нѣколко пѣти по-голѣми, отколкото бѣха по-напѣдъ. Сѣщото ще бжде и съ постѣпленията отъ вноснитѣ мита, отъ износнитѣ мита и т. н. Слѣдователно, като вземемъ прѣдъ видъ, че всички национални приходи ще бждатъ засилени повече, отколкото по-напѣдъ, ние можемъ малко нѣщо да се успокоимъ и да не прѣдставяваме картината на бждащото въ такива черни краски, както се прѣдстави отъ нѣкой хора, които говориха по бюджета, както, напр., се прѣдстави отъ г. Сакарова. Вѣрно е, че положението е много тежко, че задълженията, които имаме, сѣ много голѣми, че разходниятъ бюджетъ на държавата е много голѣмъ, обаче ако всички мислящи и работящи хора въ

България се засматъ сериозно и съ общи усилия да подкрѣпятъ, да засилитъ всички национални производства, азъ не се страхувамъ, че нашитѣ народъ ще издържи въ бждаще тежеститѣ, които виждаме засега като едни тежести голѣми.

Никола Атанасовъ: Разбира се, вие нѣма да вземете участие въ тѣхъ.

К. Панайодовъ: Едно отъ срѣдствата за повдигане на националния поминѣкъ и за увеличението на националнитѣ богатства, за увеличението на националнитѣ приходи азъ намирамъ въ сдруженията. При сегашнитѣ условия на живота, при сегашнитѣ цѣни на прѣдметитѣ за потребление ние трѣбва да признаемъ, че силитѣ на отдѣлнитѣ лица не сѣ достатъчни да набавятъ всичко необходимо за доброто прѣживяване на отдѣлнитѣ членове на обществото. Срѣдствата, които сѣ необходими сега, за да се набавятъ тѣзи прѣдмети, сѣ толкова голѣми, щото тѣ мъчно могатъ да бждатъ намѣрени у частнитѣ лица. И забѣлѣжително е, че сдружаванията, които се образуваха прѣзъ послѣднитѣ години, дойдоха да отговорятъ на една въпиюща нужда въ нашето народно стопанство. Азъ чувамъ отъ тая трибуна да се говори много противъ тия сдружения, писа се много и по вѣстницитѣ противъ тѣзи сдружения, обаче азъ мисля, че това се дължи на едно недоразумѣние, на едно непрѣцѣняване на сегашнитѣ условия на живота. Тѣзи сдружавания сѣ логически продуктъ на сегашнитѣ условия, въ които е поставено обществото и тѣ можаха вече отчасти да допринесатъ нѣщо за облекчение на това трудно положение. Ако отсѣгнута бѣха тѣзи сдружавания, които сега ги имаме, много отъ прѣдметитѣ на националното производство щѣха да отидатъ съ малки цѣни въ чужди рѣцѣ и ползата за производителитѣ щѣше да бжде много малка. На г. Сакарова се вижда лошаво явление, че нашитѣ тютюни били групирани въ рѣцѣтъ на много дружества, които ги задържали въ своитѣ складове, и не сѣ ги продали много по-отрано. Той каза: „Тѣзи дружества държатъ въ своитѣ рѣцѣ единъ капиталъ отъ 1 милиардъ лева и него държавата не може да използва“. Но г. Сакаровъ забравя, че ако не бѣха тѣзи силни финансови групи, ако не бѣха тѣзи дружества да изкупятъ тютюнитѣ отъ производителитѣ на високи цѣни, тѣзи тютюни щѣха да отидатъ въ рѣцѣтъ на чужди дружества по цѣни тройно и четворно по-малки, и че ако тѣзи тютюни се задържаха на висока цѣна, това се дължи само благодарение на това, че тѣ попадаха въ рѣцѣ силни, които можаха да ги задържатъ, безъ да прѣгърпятъ нѣкоя катастрофа. Г. Сакаровъ мисли, че ако тѣзи тютюни бѣха продадени своевременно на право отъ производителитѣ на тѣзи дружества, които сега ги иматъ, а на тѣзи, които искаха да ги купятъ, нашата валута сега щѣла да бжде облекчена. Тамъ той има грѣшка, защото ако наврѣмето тѣ бѣха продадени, щѣха да бждатъ продадени на свършено ниски цѣни и щѣха да бждатъ продадени за сѣщата валута, която сега имаме въ крони и марки. Кой щѣше да купи тютюна у насъ прѣди година, прѣди двѣ? Нали щѣше той да бжде купенъ отъ Германия и Австрия? Срѣщу какви пари? Срѣщу марки и крони. Тѣзи марки и крони тукъ ли щѣха да бждатъ докарани или не? Не, щѣха да останатъ въ Германия и Австро-Унгария и ние щѣхме да имаме срѣщу тѣхъ камби, щѣхме, прочее, да имаме германска и австроунгарска валута. Но г. Сакаровъ самъ ви каза: „Каква полза отъ тая валута, която има сега държавата на 1.170.000.000 л., когато ние не можемъ да ѝ използваме?“ Сега, когато искаме да докараме храни, споредъ това, което говори г. Сакаровъ, намъ ни казватъ: „Ние крони и марки не щемъ, ваши левове не щемъ, дайте ни долари, французки франкове, швейцарски франкове, английски стерлинги и т. н.“, а ние тѣхъ не можемъ да ги дадемъ. Ако той намира, че едно такова наше вземане отъ Австро-Унгария и Германия на 1.170.000.000 л. днесъ-заднесъ не може да ни помогне за нашитѣ нужди, то и туй вземане отъ 1 милиардъ лева, което сега бихме го имали отъ продажбата на тютюна прѣди една година, не би могло да ни помогне, защото и то щѣше да бжде валута такава, която за противницитѣ на Австро-Унгария и Германия не може да има значение. Азъ не съмъ на туй мнѣние, което го има г. Сакаровъ, по отношение на германската марка и на австроунгарската крона.

С. Дойчиновъ: Той за галерията приказва.

П. Пешевъ: Демагогия ако искашъ, слушай отъ него!

К. Панайодовъ: Азъ не съмъ на туй мнѣние. Азъ го оборвамъ съ неговитѣ аргументи, че той не е правъ, като обвинява тѣзи дружества, които наврѣмето били закупили

на висока цѣна тютюнитѣ и ги задържали, за да лишатъ държавата отъ сръдства за изплащане сега-засага на прѣдметитѣ, които е необходимо да докараме у насъ. Той, обаче, не е правъ и по начало въ своето мнѣние по отношение на германската и австроунгарската валута. Не е вѣрно, че тѣ нѣмали никаква стойностъ за Америка, за Франция или за Америка. Марката и кроната и днесъ-зднесъ стоятъ на сѣщата цѣна, която имаха и прѣди поражението; тѣ малко нѣщо спаднаха. Нашиятъ левъ спадна повече, отколкото спаднаха марката и кроната. Тѣ иматъ пакъ цѣната си и валутата въ марки и крони се купува въ Швейцария, купува се въ Солунъ и прѣдполагамъ, че американцитѣ, англичанитѣ и французитѣ иматъ извѣстни съображения, които ги каратъ да купуватъ марката и кроната. Та това показва, че валутата, която ние имаме въ Германия и Австрия, си има своята цѣна. Ако комисията, която засѣдава въ Парижъ и която регулира прѣхраната на бившитѣ противници на Съгласиенето, би прѣдставила мотиви такива, каквито прѣдстави г. Сакаровъ — азъ това нѣщо не зная, не съмъ го чулъ отъ устата на едно официално лице — азъ мисля, че това го прави чисто и просто отъ нежелание да ни отпусне хранителни прѣдмети, а не отъ това, че за нея нѣма стойностъ изплащането въ марки или крони; тя намира само претекстъ да ни откаже въ доставката на извѣстни прѣдмети, необходими за нашата прѣхрана. Та по този въпросъ, г. г. народни прѣдстатели, въ заключение ще каже, че всичкитѣ, които се нахвърлятъ противъ сдружаванията, образувани въ последнитѣ години, не сѣ прави. Тия сдружавания сѣ необходимо послѣдствие отъ новитѣ условия, въ които се постави стопанскитѣ и икономическия животъ на народа. Никоѣ явление, отъ която областъ и да бѣде то, ако не намира условия за развитие, то не може да се развива. И ако вие виждате, че едно явление, каквото и да е то, постоянно се развива, то значи, че има почва при условията, при които то съществува. Ако ние заблѣжимъ, че сдружаванията отъ всѣкакъвъ видъ: и акционерни, и командитни, и кооперативни, и сдружаванията сѣ обща отговорностъ постоянно растатъ и се умножаватъ, това значи, че тѣ намиратъ условия да вирѣятъ. Ако вие виждате, че тия сдружавания се развиватъ не само въ областта на търговията, не само въ областта на застрахователното дѣло, на финансовото дѣло, на банковото дѣло, но и въ областта на индустрията, на занаяти и въ областта на земледѣлието, то значи, че всички тия отрасли на държавния животъ иматъ нужда отъ сдружавания и затуй тия послѣднитѣ могатъ да растатъ и да се развиватъ. И длъжностъ е на всички, боравещи съ стопанствено-икономическия животъ на народа, вмѣсто да се нахвърлятъ противъ едно явление, което се явява като необходимъ продуктъ на новитѣ условия на живота, да взематъ да го подкрѣпятъ, да го канализиратъ и да докаратъ неговото съдѣйствие за стопанското и икономическо развитие на народа още по-ефикасно, отколкото то би било ако станеше само на частната инициатива, безъ никаква подкрѣпка отъ държавнитѣ и обществени фактори.

Г. г. народни прѣдстатели! Новитѣ условия на живота по необходимостъ ще наложатъ не само засилване на производството на всички сурови продукти, не само засилване на скотовѣдството и земледѣлието, но и засилване на индустрията. За въ бѣдаще земледѣлието, скотовѣдството и индустрията трѣбва да вървятъ рѣка за рѣка заедно, да си помагатъ взаимно, за да процѣвятъ взаимно. Ние бѣхме свидѣтели, че въ продължение на три години извѣстни прѣдмети отъ първа необходимостъ се доставиха на народа само благодарение на това, че прѣди десетина години бѣха създадени извѣстни индустрии у насъ, които можеха да отговарятъ на тия потребности. Вземете захарната индустрия, кожарската индустрия, текстилната индустрия, желѣзарската индустрия, които до прѣди 15-20 години бѣха въ своя зародишъ, но които се засилиха само прѣди 10-12 години. Тия индустрии можеха да доставятъ на населението захаръ, кожи, материяли за облѣкло и т. н. Наистина, въ едно количество недостатъчно, но ако не бѣха тѣ, това количество щѣше да бѣде нищожно и тие щѣхме да бѣдемъ съвършено лишени отъ всички тия прѣдмети, безъ които съществуването ни щѣше да стане почти невъзможно. Това, което сме видѣли сега, трѣбва да ни служи за поука въ бѣдаще. Ако безъ нашата национална индустрия прѣзъ послѣднитѣ нѣколко години ние не можехме да просъществуваме, ние трѣбва да вземемъ всички мѣрки да я засилимъ. Защото колкото и да се надѣваме, че за въ бѣдаще условията на живота ще бѣдатъ други, че нѣма да бѣдемъ така стѣснени съ прѣкарване вноса отъ странство, въ всѣки случай, ние трѣбва да се надѣваме прѣди всичко на нашитѣ соб-

ствени производителни сили. Както частното лице въ своя частенъ животъ е длъжно, прѣди всичко, да се облѣга на своитѣ собствени сили и слѣдъ това на посторонни източници, така сѣщо и единъ народъ за поддържане на своето благосъстояние, за поддържане на своя животъ трѣбва прѣди всичко да се облѣга на своитѣ собствени сили и тогава вече да се надѣва на чужди източници, на прѣдмети, които могатъ да дойдатъ отъ странство. Слѣдователно, налага ни се не борба противъ индустрията и противъ всички крупни прѣдприятия, а обратното, налага ни се подкрѣпка въ всѣко отношение, както на крупната индустрия, така сѣщо и на дребното производство. И нашиятъ законодатель въ това отношение е билъ много разуменъ, когато въ закона за насърчение мѣстната индустрия е прѣдвидѣлъ извѣстни облиги за националната индустрия, за да я засили. И гласовѣтѣ, които се явяватъ тукъ, въ Камарата, и въ печата, и въ обществото противъ този законъ и противъ тия облиги, не почиватъ на здрава основа, а се явяватъ може би като резултатъ на класовата борба въ обществото. Съсипването на индустрията не е въ врѣда само на индустриалцитѣ, то не носи разорение само на стопанитѣ на тѣзи индустрии, то носи още по-голямъ разорение и на работницитѣ, които работятъ въ тѣзи индустрии. Ако на въпроса се погледне повърхностно, ако се възприеме тезата, че индустриалцитѣ само използватъ труда на работницитѣ, тогава може да се каже: дайте да унищожимъ индустриитѣ, за да нѣма едно използване на работницитѣ. Но ако се приеме разумното начало, че една индустрия съществува, както въ интереса на индустриалеца, така сѣщо и въ интереса на работника, тогава, вмѣсто да искаме унищожението на индустрията, ние трѣбва да се стремимъ само къмъ урегулиране отношенията между индустриалеца и работника, трѣбва да поставимъ тѣзи отношения на по-здрава основа, да допустнемъ вмисването на държавата въ извѣстни тѣхни недоразумѣния и уреждането имъ по миролюбивъ начинъ за общия интересъ и на двѣтъ страни. Това нѣщо, г. г. народни прѣдстатели, сега виждаме, че става въ Германия и въ Англия, а вѣроятно ще се прѣдприеме и въ Италия и въ Франция. Въ Англия има вече извление на най-силния човѣкъ, първиятъ министъръ на Англия, Лойдъ Джорджъ, който казва, че най-главната задача на всички бѣдащи правителства въ Англия се заключава въ урегулирането отношенията между стопанитѣ на индустриитѣ и работницитѣ. И тамъ тѣ още отсега се грижатъ за създаването на извѣстни институти, които да бѣдатъ като посрѣдници между двѣтъ страни и да урегулиратъ тѣхнитѣ отношения по единъ задоволителенъ и за двѣтъ страни начинъ. Въ Германия днешното германско правителство прави всичко възможно да запази индустриитѣ, като счита, че тѣхното разорение ще докара по-големи бѣдствия за работницитѣ, отколкото за самитѣ стопани на тѣзи индустрии, защото ако опропастането на една фабрика докара опропастането на едно частно лице, което има тази фабрика, или на едно акционерно дружество, то тамъ ще бѣдатъ може би едно, двѣ, три, петъ, 10 лица, но хилядитѣ работници, които ще се лишатъ отъ работа, ако се опропасти тази индустрия, прѣдставляватъ хиляди сѣмейства, които ще се лишатъ отъ прѣхрана и които ще изпадатъ въ една грозна мизерия, и ако има отъ едната страна да страдатъ 10 или 15 лица, отъ другата страна ще страдатъ хиляди лица. И заради това, германското правителство, състояще се отъ най-видни лица, които сѣ били и сѣ привърженици на социализацията на производството, поддържатъ, че тази социализация трѣбва да става постепенно, да върви еволюционно, защото бързото прѣминаване отъ една система къмъ друга води къмъ опропастване на индустриитѣ, а заедно съ това къмъ опропастване на стопанитѣ и работницитѣ, а заедно съ това къмъ причиняване нещастия и мизерия на двѣтъ страни, а слѣдователно, на цѣлото общество. Ето защо задача се налага на всѣко едно правителство, което желае да поддържа благосъстоянието на народа и да тласка на прѣдъ неговото стопанско и икономическо развитие, да употреби всички усилия за поддържането и за процѣтяването на индустриитѣ, като същеврѣмено създаде органи, които да бѣдатъ вѣщи и, така да се каже, справедливи въ разрѣшаване възможнитѣ, евентуалнитѣ спорове, които може да има между стопанитѣ на индустриитѣ и работницитѣ въ тия индустрии.

Съ тѣзи думи, които изказахъ, г. г. народни прѣдстатели, азъ изчерпвамъ общитѣ идеи, които трѣбва да се изкажатъ по поводъ на единъ бюджетопроектъ. Частноститѣ ще бѣдатъ разгледани тогава, когато законопроектътъ ще дойде на второ четене. Дълженъ съмъ, обаче, да отбѣлжа съвършено накратко нѣкои частности тукъ,

и то не за да бъдат поправени сега-сега — тъй ще бъдат поправени на второ четене — но частности, които, според моето мнение, проявяват една несправедливост при съставянето на бюджета, която несправедливост трябва да бъде непременно отстранена.

Един от болните въпроси сега-засега у нас, вамъ извънствен, е въпросът за чиновническите заплати. Скъпотията във живота наложи на народното представителство да направи известни жертви и да даде известно увеличение на заплатите на чиновничеството чрез известни добавъчни възнаграждения. И наистина животът толкова поскъпна, че старите заплати, които ги имаше, бяха недостатъчни, за да поддържат един обикновен живот на чиновничеството. Скъпотията, която я имаме, е такава колосална, че ако преди 5-10 години, нкой бихме се опитали да предскаже, че може да се купуват яйца по 2 л., свинска маса — 50 л., прясно масло — 40 л., месо — по 12 л. и т. н. и т. н. и т. н., бихме го нарекли, че той е човък луд. Това, обаче, което бихме невярно изразили, ние го виждаме съобщително си и ние търпим неговите неприятности. Азъ се надявам, че тази скъпотия няма да остане въ тези размери, които има сега; азъ съм увърнен, че тя малко-помалко ще изчезне. Въ всички случаи, тя сега-засега съществува и тя налага мърки за подобрене положението на чиновниците и пенсионерите, мърки, които, от друга страна, са предвидени въ този законопроект. Скъпотията ще бъде прѣмахната, по моето убѣждение, преди всичко от природата, защото, според моето схващане, една от причините за тази скъпотия — освѣн спекуляцията, освѣн моралното, така да се каже, израждане на известни слоеве от обществото, които привикнаха към голѣми печалби и от които тъй не могат сега така лесно да се откажат, като, напр., производители, работници, търговци и т. н. — е и недородът, който имаме миналата година, недород както на хранителните продукти, така също и недород на фуража. И азъ съм увърнен, че ако даде Господъ това лѣто да имаме една добра реколта, да имаме предметите от първа необходимост въ излишък, цѣните на предметите от първа необходимост ще спаднат, а като спаднат тѣзи цѣни, сами по себе си ще спаднат и цѣните на всички други предмети, защото общо правило е въ политическата икономия, че главният регулаторъ въ цѣните на всички предмети на потребление е житото и брашното. Ако цѣните на житото спаднат, по необходимост ще спаднат и цѣните на всички други предмети, ще спадне даже и цѣната на труда; ако цѣната на фуража спадне, по необходимост ще спадне и цѣната на месото, защото ако има храна да се храни повече добитък, ако има храна да се угоява повече добитък, сама по себе си и цѣната на месото ще спадне, защото ще може производителът да изхрани повече добитък, ще може да угои и направи добитък си съ по-голѣма тежест. Достатъчно е да отбѣлжа, че съ настѣпването на пролѣтѣта, когато прѣдлагането на яйцата се яви въ по-голѣмъ размѣръ, веднага се яви и спадане на цѣната на яйцата; отъ 2 л. въ продължение на 2-3 недѣли, съ настѣпването на пролѣтѣта цѣните на яйцата спаднаха и сега-засега вече ние ги купуваме по 70 ст. — днесъ азъ купихъ яйца по 70 ст. Увѣренъ съмъ, прочее, че ако имаме една добра реколта, цѣните на всичките продукти ще спаднат и полека-лека всичко ще върви къмъ намаление. Обаче днесъ-заднесъ се явява нужда да се даде прѣвиденото увеличение въ заплатите на държавните чиновници.

Азъ, обаче, трябва да направя една забѣлжка относително една вѣща несправедливост, спорѣд моето мнение, която се създава спрямо известна категория държавни чиновници. Повдигна се въпросът, и то въ много остра форма, за двѣте пети на държавните чиновници, които да имъ се дадатъ за времето прѣзъ войната. Това искане на държавните чиновници бѣ подкрѣпено отъ разни страни; това искане на държавните чиновници, както се вижда, се приема за справедливо и за подлежащо на удовлетворение и отъ законопроекта. Азъ, обаче, мисля, че тъй, както е прокарано въ законопроекта, то създава една несправедливост. Въ какво се заключава искането на държавните чиновници? То се заключава въ това: да имъ се отпуснатъ двѣ пети, както отпуснахме и на други държавни чиновници по Министерството на желѣзниците, за да могатъ тъй да изплатятъ онѣзи свои задължения, които са направили прѣзъ време на войната поради скъпотията, поради тежките условия на живота. Въ това се заключава искането на държавните чиновници. Е добръ, г. г. народни прѣдставители, ако трябва да се удовлетвори това тѣхно искане, ако ние го намѣрваме за

справедливо, трябва да го удовлетворимъ въ тази форма; ако не въ пълнен размѣръ, както го искатъ тъй — да кажемъ, двѣ пети — ако би държавата да намѣри за нужно да го удовлетвори въ по-малък размѣръ, то трябва да бъде удовлетворено макаръ въ по-малък размѣръ, но въ тази форма, както е справедливо да се удовлетвори. Ако е вѣрно, че държавното чиновничество, вслѣствие скъпотията прѣзъ време на войната, е направило известни задължения, които то не може сега да издѣлжи отъ себе си, отъ срдствата, които има, а за тѣхното издѣлжаване трябва да му се притече на помощъ държавата, тогава дайте да го уредимъ тъй, както това се искаше и както това е справедливо, т. е. като отпуснемъ тази държавна помощъ на всички чиновници, които са служили прѣзъ време на войната. А какво виждаме ние въ законопроекта? Въ законопроекта — чл. 4 алинея трета — се казва: (Чете) „Държавни служители по всички вѣдомства, които не са получавали прѣзъ време на войната дневни пари въ увеличенъ размѣръ...“ Сега кои държавни чиновници се визиратъ и защо се визиратъ тъй? Визиратъ се държавните чиновници, които прѣзъ течение на войната не са получавали дневни пари въ увеличенъ размѣръ. Кои са тѣзи държавни чиновници? Всички тѣзи, които служиха прѣзъ време на войната. Защо? Защото законодателятъ признава, че прѣзъ време на войната държавните чиновници са извършили единъ усиленъ трудъ и понеже едни са удовлетворени, а други не са удовлетворени, справедливо е да бъдатъ удовлетворени всички. Второто основание е: понеже животътъ извънредно много поскъпна и държавните чиновници трябва да иматъ заплати въ по-голѣмъ размѣръ, отколкото са ги имали, и понеже на едни са давали дневни пари въ увеличенъ размѣръ, а на други не, явява се справедливо да се даде и на тѣзи, които не са получавали тѣзи дневни пари въ увеличенъ размѣръ. Е добръ, г. г. народни прѣдставители, кое е оправданото заключение, кое е правото заключение, което трябва да бъде извлѣчено? Че тѣзи пари — дневни пари — ще ги наричатъ, заплатата ли бѣлагодишна или половингодишна, каквото щѣте ги наречете — трябва да бъдатъ дадени на всички онѣзи държавни чиновници, които прѣзъ течение на войната не са получавали дневни пари въ увеличенъ размѣръ. Но какво виждаме ние въ законопроекта? Въ законопроекта е казано, че тази помощъ или това удовлетворение ще се даде на кого? На чиновници, които не са служили прѣзъ време на войната. Кои — казано е? (Чете) „Държавни служители по всички вѣдомства, които не са получавали прѣзъ време на войната дневни пари въ увеличенъ размѣръ“ — сега, прибавя се — и които са били заварени на служба на 1 ноември 1918 г., получаватъ една прибавка, равна на половината отъ послѣдната имъ редовна годишна заплата“. Тогава, какво се получава, г. г. народни прѣдставители? Че държавенъ чиновникъ, който е служилъ три години прѣзъ време на войната и който не е получавалъ дневни пари въ увеличенъ размѣръ, обаче е билъ уволненъ на 31 октомври 1918 г. и на 1 ноември вече не е билъ заваренъ като държавенъ чиновникъ, той няма да получи тази държавна помощъ, която се дава съ този законопроектъ.

П. Пешевъ: Не са ли Ви известни мотивите, защо се прави това?

К. Панайодовъ: Сега, азъ искамъ да кажа, че тукъ се явява една несправедливост,...

П. Пешевъ: Кажете си го направо.

К. Панайодовъ: ... защото съ едната рѣка се дава една помощъ, а съ другата рѣка се отнема. Ако искаме да бъдемъ справедливи и ако искаме да стоимъ на почвата, на принципа, който приема законопроектътъ, този, който не е получавалъ прѣзъ време на войната дневни пари въ увеличенъ размѣръ, той трябва да получи; цѣла заплата ли ще му се даде, половина ли, но той трябва да си я получи, независимо отъ това заваренъ ли е като чиновникъ на 1 ноември или не. Ако такава нѣщо, г. г. народни прѣдставители, не се направи, азъ считамъ, че това е една вѣща несправедливост. Азъ се дезинтересирамъ свършено отъ това, кого ще докосне тази несправедливост: едного, другог или трети, азъ констатирамъ, че има една несправедливост, а несправедливост Народното събрание не трябва да допуска. Или ние желаемъ да дадемъ на онѣзи хора, които са служили прѣзъ време на войната, безъ да са получавали дневни пари въ увеличенъ размѣръ, едно удовлетворение, или не желаемъ. Като не желаемъ, кажете го: „Не желаемъ да да-

демъ“; но ако кажемъ, че ние трѣбва да дадемъ и искаме да дадемъ, дайте го на онѣзи, които дѣйствително прѣзъ врѣме на войната сѣ служили, а недѣйите ограничава правото само за тѣзи, които сѣ имали щастieto или благоволенieto да останатъ чиновници и на 1 ноемврий 1918 г.

Г. г. народни прѣдставители! По този въпросъ има внесено прѣдложение отъ народния прѣдставителъ г. Занковъ, съ което той иска да се дадатъ 2/5 на държавнитѣ служители. Това прѣдложение е подкрѣпено отъ една голѣма частъ отъ народнитѣ прѣдставители, което показва, че една голѣма частъ отъ народното прѣдставителство отъ всички партии, трѣбва да кажа, поддържа, че трѣбва да се удовлетвори тѣзи чиновници и да имъ се дадатъ 2/5 отъ тѣхнитѣ заплати. Очевидно е, че съ този законопроектъ, внесенъ отъ финансовия министъръ, той иска да каже, че „азъ съ онуй законодателно прѣдложение нѣма да се съглася, азъ искамъ ей-това нѣщо“. Е добръ, ако вие искате да намалите размѣра на тази помощъ, тогава недѣйите я отказва на хората, които иматъ право да си я получатъ, защото искането на чиновницитѣ не ограничаваше тѣхнитѣ колеги, организацията на чиновницитѣ, която се яви прѣдъ правителството, не искаше да онеправдае своитѣ колеги, които на 1 ноемврий не сѣ заварени като чиновници, а тя искаше справедливостъ спрѣмо всички. Тази справедливостъ се искаше отъ една голѣма частъ отъ народното прѣдставителство, тази справедливостъ само може да бѣде прокарана и въ този законопроектъ. И понеже ние виждаме, че въ чл. 4 отъ този законопроектъ се прокарва, се допуска една несправедливостъ по отношение на една категория чиновници, азъ считамъ, че ние не трѣбва да я допуснемъ, а трѣбва на второ четене да прокараме правилото, че трѣбва да бѣдатъ удовлетворени всички държавни чиновници, служили прѣзъ врѣме на войната, били тѣ уволнени до 1 ноемврий или не. Вѣрно е, че това мое становище, възприето, ще наложи една по-голѣма тежестъ на държавното съкровище, отколкото туй, което го има въ този членъ, но това не трѣбва да ни спира да удовлетворимъ едно справедливо искане на една категория държавни чиновници.

По-надолу въ тази алинея се казва: (Чете) „Уволненитѣ слѣдъ тая дата и назначенитѣ на тѣхно мѣсто подѣлятъ половината отъ годишната заплата, съотвѣтно на врѣмето, изслужено отъ 1 ноемврий до 31 мартъ тази година“. Азъ намирамъ, г. г. народни прѣдставители, че това е сѣщо една несправедливостъ. Въпросътъ за дѣйтѣ пети се касаеше за минало врѣме, то не бѣше за бѣдаще врѣме. За врѣмето отъ 1 ноемврий насамъ, съ миналия бюджетъ ние гласувахме на чиновницитѣ, които служатъ отъ това врѣме, едно увеличение въ видъ на добавъчно възнаграждение. Защо сега тѣзи чиновници, които слѣдъ 1 ноемврий сѣ назначени, да взематъ половината отъ това, което се пада на чиновницитѣ, което имъ се дава до 1 ноемврий? Значи, назначенитѣ слѣдъ 1 ноемврий ще взематъ отъ залъка на тѣзи, които сѣ заемали по-рано тази длѣжностъ, ще взе-

матъ онова, което имъ се дава, за да удовлетвориатъ едни свои задѣлжения, да могатъ да ги покриятъ, защото ние признаваме, че тѣзи свои задѣлжения не сѣ въ състояние да ги покриятъ съ тѣхнитѣ обикновени приходи, съ тѣхнитѣ обикновени срдѣства. Азъ, прочее, считамъ, че това правило трѣбва да се отмахне, че справедливостъта изисква всички чиновници, били тѣ заварени на 1 ноемврий или не, тѣзи, които сѣ служили въ течение на войната, да си получатъ, ако не 2/5, както се иска отъ една голѣма частъ отъ народнитѣ прѣдставители, то поне една друга помощъ, но да я получатъ всички безъ изключение, които сѣ служили, а за новоназначенитѣ чиновници слѣдъ примирieto, да си остане това, което имъ се даде за минало врѣме въ видъ на добавъчно възнаграждение и това, което се дава сега пакъ за сѣщитѣ чиновници като процентно добавъчно увеличение.

Тѣзи сѣ бѣлѣжкитѣ, общи и частични, които имахъ да направя по първото четене на бюджета. Когато дойде да се приема на второ четене, тогава задържамъ си пакъ правото да направя своитѣ бѣлѣжки по отношение на отдѣлнитѣ законоположения.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Часътъ наближава 8. Ще вдигнемъ заседанието.

По споразумение съ правителството, азъ ви моля да се съгласите слѣдующето заседание да бѣде утрѣ.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Моля, г-да, да имаме заседание утрѣ слѣдъ обѣдъ.

Отъ либералнитѣ групи: Нѣма кворумъ; не може да се гласува.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има хора, на които имъ дотегна. Ако г-да софиянитѣ желаятъ да заседаватъ до Великденъ, има хора, които желаятъ да си отидатъ. Тѣй че слѣдующето заседание ще бѣде утрѣ.

Х. Г. Поповъ и Г. Занковъ: Нѣма кворумъ, разберете!

С. Петковъ: Вие, г. прѣдседателю, най-много се държите за правилника, а тукъ не го съблюдаютъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Дневниятъ редъ ще бѣде сѣщиятъ, който бѣше днесъ, плюсъ законопроекта за борба съ маларията; законопроекта за нищожностъ на извършенитѣ сдѣлки и актове за недвижими имоти въ новитѣ земи слѣдъ 1 октомврий 1912 г.; законопроекта за измѣнение и допълнение на чл. чл. 25 и 26 отъ закона за устройството на сѣдилищата и прѣдложението за уволнение началника на държавнитѣ дългове.

Вдигамъ заседанието.

(Вдигнато въ 7 ч. 45 м. вечеръта)

Подпрѣдседателъ: Д-ръ И. МОМЧИЛОВЪ

Секретаръ: М. ЗЕЛКОВЪ

Началникъ на Стенографското бюро: ТР. ДИМИТРОВЪ